

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Філологічний факультет
Катедра польської філології**

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (магістерської) роботи
магістра

на тему «Польські фразеологізми з компонентом-назвою природної стихії:
структурно-семантичний, функціональний і соціолінгвістичний аспекти»

Виконала: студентка II курсу
групи ФЛКм-21с
спеціальності 035.033
слов'янські мови та літератури
(переклад включно), перша – польська
Піх Анастасія Ігорівна

Науковий керівник
доц. Стефанишин Юлія Миронівна

Рецензент
доц. Лозинська Оксана Григорівна

Львів – 2025

Я, *Піх Анастасія Ігорівна*, підтверджую, що магістерську роботу на тему «Польські фразеологізми з компонентом-назвою природної стихії: структурно-семантичний, функціональний і соціолінгвістичний аспекти» виконала самостійно, вказавши всю використану літературу в Списку використаної літератури. У тексті роботи немає фрагментів праць інших авторів без оформлених покликань.

(дата)

(власноруч підпис автора роботи)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	12
1.1. Фразеологія як лінгвістична дисципліна.....	12
1.2. Поняття фразеологічної одиниці та її ознаки.....	14
1.3. Широке та вузьке розуміння фразеології.....	16
1.4. Класифікація фразеологічних одиниць.....	19
1.5. Типи фразеологічних трансформацій.....	21
1.5.1. Фразеологічні модифікації.....	23
1.5.1.1. Скорочення.....	23
1.5.1.2. Додавання.....	23
1.5.1.3. Заміна.....	24
1.5.1.4. Фразеологічна контамінація.....	24
1.5.1.5. Регулятивні трансформації.....	24
1.6. Анкетування як спосіб дослідження.....	25
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НАЗВОЮ ПРИРОДНОЇ СТИХІЇ.....	30
2.1. Структура і семантика польських фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії.....	31
2.2. Фразеологічні модифікації з компонентом назвою природної стихії.....	36
2.2.1. Скорочення.....	36
2.2.2. Додавання.....	38
2.2.3. Заміна.....	42
2.2.4. Регулятивні трансформації.....	50
2.3. Мовна компетенція студентів та випускників-полоністів у сфері фразеології з компонентом назвою природної стихії.....	53
2.3.1. Аналіз уживаності фразеологізмів.....	53

2.3.1.1. Фразеологічні одиниці з компонентом ogień.....	54
2.3.1.2. Фразеологічні одиниці з компонентом wiatr.....	56
2.3.1.3. Фразеологічні одиниці з компонентом woda.....	58
2.3.1.4. Фразеологічні одиниці з компонентом ziemia.....	60
2.3.2. Аналіз інтерпретації значень вибраних одиниць.....	62
2.3.2.1. Jak ryba w wodzie.....	62
2.3.2.2. Dziesiąta woda po kisielu.....	62
2.3.2.3. Igrać z ogniem.....	63
2.3.2.4. Pójść w ogień za kims.....	65
2.3.2.5. Schodzić z obłoków na ziemię.....	68
2.3.2.6. Ziemia pali się pod nogami.....	69
2.3.2.7. Złapać wiatr w żagle.....	71
2.3.2.8. Szukać wiatru w polu.....	73
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
РЕЗЮМЕ.....	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ФО – фразеологічна одиниця.

СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / відповідальний ред. Винник В.О. – К.: Наукова думка, 2003.

WSJP – Wielki słownik języka polskiego / Pod red. P. Żmigrodzkiego.

WSJP - Fliciński P. Współczesny słownik frazeologiczny. – Poznań, 2012.

SJP – Słownik języka polskiego / Pod red. W. Doroszewskiego: W 11 t. – Warszawa, 1958-1969.

SF PWN - Słownik frazeologiczny PWN / Pod red. A. Kłosińskiej – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.

SFJP –Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego: W 2 t. — Warszawa, 1967.

ISJP – Inny słownik języka polskiego / Pod red. M. Bańki: W 2 t. – Warszawa, 2000.

Monco – Korpus «Monco» // <http://monco.frazeo.pl>

NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego // <http://nkjp.pl/poliqarp>

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення фразеологізмів завжди викликає значний інтерес у вчених, оскільки фразеологізми є найвиразнішою частиною словникового запасу мови. Фразеологія, як галузь лінгвістики, не тільки вивчає фразеологічні одиниці (далі ФО) як такі, але також розкриває їхню роль у сприйнятті мови. Зокрема, фразеологія привертає увагу дослідників через свою образність та стилістичні відтінки, що робить її цікавою для вивчення. Сучасний етап розвитку фразеологічної науки характеризується зростанням зацікавленості у вивченні цієї галузі та розширенням спектру дослідницьких підходів – когнітивних, функціональних, корпусних і соціолінгвістичних. Необхідність проведення цього дослідження зумовлена бажанням подальшого розкриття потенціалу ФО у текстах. Опрацювання матеріалу здійснюється, безперечно, з урахуванням наукових праць таких польських та українських мовознавців у сфері фразеологічних досліджень, як В. Білоноженко¹, Т. Цимбалюк², В. Ужченко³, Х. Ніколайчук⁴, О. Лозинська⁵, Ю. Дільна⁶, С. Бомба⁷, Д. Буттлер⁸, А. Пайдзінська⁹, С. Скорупка¹⁰, А. Левицький¹¹, Л. Скрипник¹², Я. Ліберек¹³, В. Хлебда¹⁴ та інші. Зазначені дослідники зробили вагомий внесок у розвиток теорії фразеології, адже вони

¹ Білоноженко В., Гнатюк І. Функціональна та лексична розробка українських фразеологізмів. – Київ, 1989.

² Цимбалюк Т.В. Мова перекладу Миколи Лукаша: фразеологія роману Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот». – Одеса, 1990.

³ Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. – Луганськ, 2005.

⁴ Ніколайчук Х. Роль корпусних досліджень у вивченні польської темпоральної фразеології // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012.

⁵ Лозинська О. Г. Інновації-регуляції польських кінематичних фразеологізмів на позначення емоцій // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012.

⁶ Дільна Ю. Польські та східнослов'янські мовознавці про явище семантичної трансформації фразеологізмів / Ю. Дільна // Проблеми слов'янознавства. – Вип. 57. – Львів, 2008.

⁷ Bąba S. Туру innowacji frazeologicznych // Bąba S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny . – Poznań, 1989.

⁸ Buttler D. Norma, uzus i kodyfikacja w dziedzinie stałych związków wyrazowych // Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej. Т. 3. Red. M. Basaj i D. Rydel. – Wrocław, 1985.

⁹ Pajdzińska A. Frazeologizmy w polskiej poezji współczesnej: problemy interpretacyjne cudzoziemców // Acta UL, Kształcenie polonistyczne cudzoziemców 4. – 1992.

¹⁰ Skorupka S. Podstawy klasyfikacji jednostek frazeologicznych, „Prace Filologiczne”. – 1969.

¹¹ Lewicki A.M. Składnia związków frazeologicznych "Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego". – 1986.

¹² Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – Київ, 1973.

¹³ Liberek J. Innowacje frazeologiczne w powojennej fraszce polskiej. – Poznań, 1998.

¹⁴ Chlebda W. Frazeologia // Problemy teorii frazeologii. Język polski / Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Pod red. S. Gajdy. – Opole, 2001.

сформували базові підходи до класифікації ФО, описали критерії їхньої семантичної цілісності, систематизували типи фразеологічних трансформацій та визначили механізми їхнього функціонування в мовленні. Праці цих мовознавців є концептуальним підґрунтям для аналізу структури, семантики та динаміки ФО з компонентом назвою природної стихії, а також забезпечують теоретичну опору для інтерпретації трансформацій, виявлених у польських корпусах. У сучасному мовознавстві недостатньо комплексних досліджень, присвячених ФО з компонентом назвою природної стихії в польській мові, особливо в контексті їхньої трансформації та функціонування. Крім того, залишається мало дослідженим питання про те, як носії мови, зокрема студенти та випускники-полоністи, сприймають, розуміють та використовують такі фразеологізми. Вивчення асоціацій, що викликають ці одиниці, рівня їхньої розпізнаваності та активності вживання у мовленні є важливим аспектом, що розширює традиційні підходи, відкриває нові перспективи, можливості для виявлення і розкриття нових аспектів вивчення фразеології.

Метою роботи є дослідити структурно-семантичні та функціональні особливості ФО з компонентом назвою природної стихії у польській мові, а також визначити їхню релевантність і вживаність у сучасному мовленні на основі анкетування студентів та випускників-полоністів.

Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких завдань:

- описати основні поняття теорії фразеології;
- визначити зміст поняття «фразеологія», «фразеологізм» або «фразеологічна одиниця»;
- виявити основні ознаки фразеологічних одиниць та розглянути вузьке та широке розуміння фразеології;
- з'ясувати поняття «фразеологічна трансформація»;
- описати анкетування як метод лінгвістичного дослідження;
- дослідити структуру та семантику ФО з компонентом назвою природної стихії;
- класифікувати фактичний матеріал за типами трансформацій;

- з'ясувати особливості семантики модифікованих ФО, порівняно з їхніми нормативними відповідниками;
- дослідити залежність зміни значення фразеологічних трансформацій від характеру їхніх структурних змін;
- провести анкетування серед студентів та випускників-полоністів для виявлення рівня розуміння, частотності вживання та інтерпретації ФО з компонентом назвою природної стихії;
- здійснити кількісний і якісний аналіз результатів анкетування з метою визначення особливостей функціонування цих фразеологізмів у сучасному мовленні;
- узагальнити результати дослідження та визначити характерні тенденції функціонування ФО з компонентом назвою природної стихії в сучасній польській мові.

Об'єктом дослідження стали ФО з компонентом назвою природної стихії та виявлені на їхній базі фразеологічні трансформації у корпусах польської мови.

Предметом дослідження є структура, семантика та функціонування ФО з компонентом назвою природної стихії.

Методи дослідження. При дослідженні ФО використано: описовий метод з елементами статистичного аналізу, компонентний метод, а також соціолінгвістичний метод.

Матеріалом дослідження є 154 ФО з компонентом назвою природної стихії (52 з компонентом *woda*, 28 з компонентом *ogień*, 27 з компонентом *wiatr*, 47 з компонентом *ziemia*), 102 трансформовані ФО (виявлені на основі 38 їхніх нормативних відповідників), а також 54 результати анкети серед студентів та випускників-полоністів Львівського національного університету імені Івана Франка.

Джерельну базу становлять анкета (22 питання різного типу: 12 закритих та 10 відкритих) та такі корпуси, як Національний Корпус Польської Мови (Narodowy Korpus Języka Polskiego)¹⁵; Корпус «Monco» (Korpus «Monco»)¹⁶. Для

¹⁵ Національний Корпус Польської Мови IPI PAN (Narodowy Korpus Języka Polskiego) // <http://nkjp.pl/poliqarp>

того, щоб з'ясувати значення традиційних фразеологізмів, від яких були утворені фразеологічні трансформації та для дослідження функціонування фразеологізмів серед студентів та випускників-полоністів, використовували польські фразеологічні, загальномовні та спеціалізовані нормативні словники: «Сучасний фразеологічний словник» («Współczesny słownik frazeologiczny») П. Фліцінського¹⁷; «Фразеологічний словник PWN» («Słownik frazeologiczny PWN») за редакцією А. Клоцінської¹⁸; «Фразеологічний словник польської мови» («Słownik frazeologiczny języka polskiego») С. Скорупки¹⁹; «Інший словник польської мови» («Inny słownik języka polskiego») за редакцією М. Банька²⁰; «Словник польської мови» («Słownik języka polskiego») Е. Соболя²¹; «Великий словник польської мови» («Wielki słownik języka polskiego») за редакцією П. Жмігородського²². Також при дослідженні використовували «Словник фразеологізмів української мови» за редакцією В.О. Винник²³.

Теоретичне значення дослідження. Робота розширює знання про структурно-семантичні особливості та фразеологічні трансформації з компонентом назвою природної стихії, а також механізми їхньої актуалізації в мовленні. Отримані результати можуть слугувати основою для подальших теоретичних досліджень, поглиблення класифікації типів трансформацій, вивчення взаємозв'язку між структурними змінами фразеологізмів і семантичними зрушеннями, а також для розроблення більш деталізованих описів функціонування фразеологізмів у сучасному дискурсі. Залучений у роботі структурно-семантичний та контекстуальний аналіз може бути використаний як методологічна база у подальших лінгвістичних дослідженнях динаміки ФО.

Практичне значення дослідження. Отримані результати можуть бути використані у навчальному процесі під час вивчення польської мови як

¹⁶ Korpus «Monco» // <http://monco.frazeo.pl>

¹⁷ Fliciński P. Współczesny słownik frazeologiczny. – Poznań, 2012.

¹⁸ Słownik frazeologiczny PWN / pod red. A. Kłosińskiej. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.

¹⁹ Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego: W 2 t. — Warszawa, 1967.

²⁰ Inny słownik języka polskiego / Pod red. M. Bańki: W 2 t. – Warszawa, 2000.

²¹ Sobol E. Słownik języka polskiego. – Warszawa, 2011.

²² Wielki słownik języka polskiego / Pod red. P. Żmigrodzkiego.

²³ Словник фразеологізмів української мови / відповідальний ред. Винник В.О. – К.: Наукова думка, 2003.

іноземної, зокрема при укладанні вправ і завдань, спрямованих на опанування та інтерпретацію ФО. Зібраний і систематизований матеріал може стати основою для створення фразеологічних словників, довідників і навчально-методичних посібників. Дані анкетування дозволяють розробляти більш ефективні методичні рекомендації щодо формування фразеологічної компетентності студентів-полоністів, зокрема в аспекті розпізнавання та інтерпретації модифікованих ФО. Матеріали дослідження можуть бути використані у курсах лексикології, фразеології, стилістики, міжкультурної комунікації, а також у подальшій науково-дослідницькій роботі студентів і викладачів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснено цілеспрямоване анкетування українських студентів та випускників-полоністів щодо розпізнавання, інтерпретації та частотності вживання ФО із компонентом назвою природної стихії, що дало можливість отримати нові емпіричні дані про особливості їхнього сприйняття мови. Уточнено структурно-семантичні характеристики фразеологізмів цієї групи, визначено типи та регулярність їхніх трансформацій у сучасних польських корпусах. Дістало подальший розвиток питання взаємозв'язку між структурними модифікаціями ФО і семантичними зрушеннями, зумовленими трансформаційними процесами в мовленні.

Структура магістерської роботи: Робота загальним обсягом 98 сторінок, з них 75 основного тексту, складається зі Вступу, двох розділів, Висновків, Списку використаної літератури, який містить 33 позиції, Списку використаних джерел, що налічує 10 позицій, Резюме польською мовою та Додатків – списку аналізованих фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії та заповнених анкет. На початку роботи вміщено її Зміст, а також Перелік умовних позначень, у якому прийнято скорочені назви словників, що стали джерельною базою, а також скорочення термінів. У першому теоретичному розділі «Теоретичні засади дослідження фразеологізмів» коротко розглянуто найпроблемніші теоретичні питання, що виникають у ході дослідження, а саме: поняття ФО; її ознак та меж при широкому та вузькому розумінні фразеології;

класифікації ФО; поняття та типи фразеологічних трансформацій; анкетування як спосіб дослідження. У другому розділі «Особливості функціонування польських фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії» було досліджено структуру та семантику фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії, та трансформовані ФО у лінгвістичних корпусах польської мови. На досліджуваному матеріалі виокремлено фразеологічні трансформації (скорочення, додавання, заміна компонентів), регулятивні трансформації і досліджено їхню структуру, семантику та функції. Також проведений аналіз анкетування, яке було спрямоване на виявлення рівня розуміння, асоціативних зв'язків та частотності використання польських фразеологізмів із компонентом назвою природної стихії серед студентів та випускників-полоністів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

1.1. Фразеологія як лінгвістична дисципліна

Термін «фразеологія» в сучасній українській мові вживається щонайменше в чотирьох значеннях: розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови; сукупність фразеологізмів у мові; характерні засоби вираження думки, притаманні певній соціальній групі, якомусь авторові діалекту тощо; пишномовний нещирий вислів, позбавлений внутрішнього змісту, або такий, що прикриває брехливі твердження. У центрі нашої уваги будуть лише перші два основних значення²⁴.

Термін «фразеологія» запровадив швейцарський мовознавець Ш. Баллі, з яким пов'язують становлення фразеології. Він зазначає, що якщо в якому-небудь словосполученні кожна графічна одиниця втрачає частково або повністю своє значення й тільки сполучення в цілому зберігає чіткий смисл, тоді можна стверджувати, що маємо справу з фразеологічним виразом²⁵.

Питання вивчення стійких поєднань слів у спеціальному розділі мовознавства – фразеології було у навчально-методичній літературі ще у 20-40 рр. ХХ ст. З кінця 50-х років намітилася тенденція системного підходу до проблем фразеології, розроблялися питання, пов'язані з описом фразеологізмів як структурних одиниць мови. У 60-70 роки у розвитку фразеології характеризуються інтенсивною розробкою власне фразеологічних методів дослідження об'єктів фразеології, заснованих на ідеях системно-рівневого аналізу фактів мови, вивченням системної організації фразеологічного складу²⁶.

Як самостійна лінгвістична дисципліна, фразеологія виникла порівняно недавно. Предмет та завдання, обсяг та методи вивчення фразеології ще недостатньо чітко визначені, і тому не отримали повного висвітлення. Менш за інших розроблено питання про основні особливості фразеологізмів порівняно з

²⁴ Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. – Луганськ, 2005. – С.6.

²⁵ Так само, ст.7.

²⁶ Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. вищих закладів освіти .К.: Вид. центр "Академія", 1999. – ст.129.

вільними словосполученнями, про класифікацію ФО та співвідношення їх з частинами мови і склад цих одиниць у мові²⁷.

У завдання фразеології як лінгвістичної дисципліни входить всебічне вивчення фразеологічного фонду тієї чи іншої мови. Важливими аспектами дослідження науки є стійкість ФО, системність фразеології та семантична структура ФО, походження та основні функції. Особливо складною галуззю фразеології є переклад ФО, що потребує чималого досвіду у сфері вивчення дисципліни.

Однією з головних причин, що гальмують розвиток фразеології як лінгвістичної дисципліни, є заплутаність термінології, яка не має собі рівних у жодному розділі мовознавства²⁸. Велика кількість термінів пояснюється недостатньою розробленістю основних понять фразеології, з яких багато є синонімами і більшість відрізняється багатозначністю, а деякі навіть не можуть називатися термінами, настільки вони не є точні²⁹.

Щодо основоположника польської фразеології, то ним був видатний дослідник С. Скорупка³⁰, оскільки його праці стали вагомим внеском у закладання основ польської фразеології. Варто зазначити, що у першій половині ХХ століття фразеологія стала окремою лінгвістичною дисципліною саме завдяки дослідженням, Л. Булаховського, А. Пайдзінської, Ю. Прадіда, С. Бомби, Д. Бутлера та інших українських і польських видатних мовознавців.

Отже, можна зробити висновок, що фразеологія як розділ лінгвістики, що вивчає стійкі поєднання двох або декількох слів, є однією з тих дисциплін, становленню та розвитку якої знадобилося багато часу. Причиною є те, що в лінгвістиці раніше не існувало єдиної думки щодо фразеології як окремої дисципліни, проте після детальніших досліджень мовознавців, лінгвісти все-таки виокремили фразеологію як окрему науку.

²⁷ Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. – Харків, 1983. – 123 с.

²⁸ Баран Я. А., Білоус О. М., Зиморя І. М. Фразеологія: знакові величини: навч. посіб. для студентів факультетів іноземних мов. Вінниця: Нова Книга, 2008. – 142 с.

²⁹ Авксентьев Л.Г. Фразеологічна одиниця як предмет фразеології та її основні ознаки. Мовознавство. – 1979. – 13 с.

³⁰ Skorupka S. Podstawy klasyfikacji jednostek frazeologicznych, „Prace Filologiczne”. – 1969. – S.19.

1.2. Поняття фразеологічної одиниці та її ознаки

Фразеологізм (фразеологічна одиниця, фразеологічний зворот, фразеологічний вислів, стійкий вислів, вираз, ідіома, фразема) – відтворюване, цілісне за значенням, стійке за складом і структурою словосполучення³¹.

Саме ФО виступають у багатьох випадках єдиною формою позначення об'єктів, процесів, станів та властивостей, тому впродовж довгого часу їх вважають однією з специфічних рис кожної мови. Також ФО здатні більш повно, точніше передавати поняття, ніж окреме слово, адже надають більше інформації про предмет, особу чи ознаку тощо. Варто звернути увагу теж на те, що специфічна структура ФО привертає велику увагу науковців, саме тому вимагає серйозного та детального аналізу їх змісту і форми. Потрібно знати і розуміти структуру, семантику та суть ФО, адже вони займають вагомe місце в складі польської мови та є частиною польського народу.

Суперечливою проблемою фразеології є визначення фразеологізму. У працях лінгвістів можемо знайти різні поняття «фразеологічна одиниця», саме тому не існує єдиного визначення. Дослідниця Л. Скрипник називає ФО лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється у мові за традицією, автоматично³². П. Мюлднер-Нецковський під фразеологізмом розуміє сполучення не менше двох компонентів, значення якого не виникає зі змісту його складників³³.

Важливим є встановлення найхарактерніших диференційних ознак, які були б властиві лише фразеологізмам, оскільки це є необхідним для визначення їх змісту. Саме відсутність однієї з них може означати, що така одиниця лише перебуває у стадії фразеологізації, тобто розглядається лише як потенційний фразеологізм³⁴. У своїй праці В. Ужченко, Д. Ужченко зазначають, що видатні лінгвісти виділяють ряд ознак ФО, а саме: семантична цілісність,

³¹ Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. – Луганськ, 2005. – С.6.

³² Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – Київ, 1973. – С.11.

³³ Müldner-Nieckowski P., Müldner-Nieckowski Ł. Nowy szkolny słownik frazeologiczny. – Warszawa, 2004. – S.14.

³⁴ Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова. Фразеологія: [посібн.] /Л.Г.Авксентьев. –Харків: Вища школа, 1983. – С.13.

відтворюваність, фразеологічна відтворюваність, метафоричність, стійкість, еквівалентність слову, нарізно-оформленість та неперекладність.

Найчастіше головною ознакою ФО лінгвісти виділяють відтворюваність у процесі мовлення, через що вони й набувають стійкості³⁵. Важливу роль у процесі становлення тієї чи іншої ФО відіграло багаторазове повторення у пам'яті носіїв готових словесних сполучень. На цій основі можна вважати, що відтворюваність є найбільш спільною властивістю для ФО, які різняться іншими аспектами³⁶.

Щодо семантичної цілісності, то це релевантна ознака, яка формується через переосмислення вільного словосполучення, а саме мотивувального фрагмента дійсності. Фразеологічна відтворюваність у мовленні пояснюється тим, що вони існують у мові вже як готові блоки, з яких ми створюємо речення, і які використовуємо для образної вторинної номінації реалій. Проте варто наголосити, що фразеологічна відтворюваність має свою специфіку, адже зумовлюється певними закономірностями, шляхами перетворення вільного словосполучення у фразеологізм. Наступною є метафоричність, яка є ознакою нового цілісного значення, що виникло після втрати первісних реалій. Стійкість є визначеною послідовністю та взаємозалежністю компонентів у синхронії. Щодо неперекладності, то це неможливість дослівного перекладу іншими мовами. Нарізно-оформленість, тобто наявність не менше двох повнозначних слів ми зауважуємо у будь-якій ФО, при цьому є сталими і відтворюються в єдиній семантичній цілісності.

У контексті розгляду фразеологізмів не можна залишити поза увагою їхні основні риси – образність та експресивність, адже переважно ці характерні особливості і відрізняють сталі звороти від словосполучень та речень. Передумовою виникнення образності є здатність створювати наочно-чуттєві образи предметів і явищ.

³⁵ Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. – Луганськ, 2005. – С.13-14.

³⁶ Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова. Фразеологія: [посібн.] /Л.Г.Авксентьев. –Харків: Вища школа, 1983. – С.17.

Отже, створення фразеологічних одиниць та їх щоденне виникнення – це живий і постійний процес, що виникає внаслідок необхідності людського спілкування. Цей процес пов'язаний і базується на різноманітних аспектах, конкретних ознаках, фактах, діях, надаючи нові найменування на основі цих ознак, фактів, об'єктів і подій. Можемо також зробити висновок, що виділення ознак є необхідним для з'ясування змісту ФО, адже у лінгвістичній науці загалом існує безліч визначень, але жодне з них не є остаточним.

1.3. Широке та вузьке розуміння фразеології

Досліджуючи праці мовознавців щодо підходу розуміння фразеології, можемо з'ясувати, що термін «фразеологія» у залежності від об'єкту розгляду, набуває широкого та вузького значення. Проблема полягає у взаємозв'язку між фразеологічною одиницею і словом, і представляє собою важке, глибоке переплетення різноманітних мовних зв'язків і відносин. У той же час розбіжності, що існують у теоретичних та практичних аспектах фразеології, повинні бути подолані шляхом розробки загальних питань, що пов'язують фразеологію з лексикологією. Аналіз свідчить, що проблема «фразеологічна одиниця і слово» входить до числа загальних проблем і на даний момент є найбільш важливою і менше розробленою, ускладнюючи теоретичне обґрунтування фразеологічної системи мови.

У проблемі «фразеологізм і слово» переважають ці два основних підходи: вузьке, яке вбачає лексикологічне розуміння фразеології як частини лексикології, де фразеологічна одиниця розглядається як еквівалент слова; та широке, яке визнає фразеологію як самостійну лінгвістичну дисципліну. Основними критеріями диференціації між вузьким і широким розумінням фразеологічних одиниць визначаються наступні: 1) класифікація за ступенем

семантичної неподільності; 2) класифікація за структурою; 3) функціональна характеристика³⁷.

Один із представників широкого розуміння фразеології Ф. Медведєв зазначив у своїй праці, що можемо залічувати до фразеології всі ті стійкі сполуки слів, цілісні мовні одиниці, які є в людській пам'яті та відтворюються в готовому вигляді у процесі спілкування, а не творяться щоразу подібно до вільних граматичних сполучень. Саме тому, на його думку, фразеологія обіймає такі структурні типи фразеологічних одиниць як прислів'я, приказки, крилаті вислови, мовні штампи та каламбури³⁸. Польський мовознавець С. Скорупка також широко розуміє фразеологію як сукупність мовних одиниць. Він фразеологізмами вважає стійкі словосполучення, усталені порівняння, словосполучення з лексично зв'язаним значенням, вільні словосполучення, прислів'я та приказки, сентенції, максими, афоризми³⁹. Прихильниками цього підходу були теж Л. Скрипник, Н. Бабич, О. Селіванова. У широкому розумінні ключовими атрибутами фразеологічної одиниці вважаються не лише цілісність значення, але й відтворюваність та стійкість значення, складу та структури (при чому стійкість розглядається як міра обмеження можливостей комбінаторної взаємодії). Таким чином, до фразеологізмів відносяться як семантично цілісні, неподільні (з розчленуванням та єдністю), так і ті, що семантично структуровані (вираження та поєднання) одиниці. У широкому підході одиниці предикативного характеру включаються до фразеологічної системи, оскільки подібні структури, зазвичай, мають цілісне образно-експресивне значення, яке може бути мотивованим (єдністю) або немотивованим (з розчленуванням)⁴⁰.

Щодо вузького розуміння обсягу фразеології, то воно є значно строгіше і має певні особливості. Представниками були такі мовознавці, як Ю. Прадід, О.

³⁷ Гуменюк І. І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами в англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І.І. Гуменюк; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – С. 20.

³⁸ Медведєв Ф. П. Українська фразеологія. Чому ми так говоримо. – Харків, 1982. – С.7.

³⁹ Skorupka S. Sownik frazeologiczny jzyka polskiego: W 2 t. — Warszawa, 1974. — S.6 .

⁴⁰ Литвин А. А. Семантика та функціонування англійських фразеологічних одиниць на позначення поняття «удар» у спортивній грі волейбол / А. А. Литвин // Наукові записки. [Національний університет «Острозька академія»]. – Сер. : Філологічна. – 2009. – Вип. 11. – С. 269.

Юрченко, В. Білоноженко, С. Бомба, Г. Дзямська. Вони виділяють ті одиниці, які наділені експресивністю та мають емоційне забарвлення. В такому разі до фразеології у вузькому розумінні увійдуть: метафоризовані сполуки різної структури й походження, метафоризовані професійні словосполучення, компаративні фразеологізми, які постали на основі порівняльних словосполучень чи речень, допустові фразеологічні одиниці, найчастіше структурно оформлені за участю допустового сполучника хоч та дієслова наказового способу, сполучення повнозначного слова зі службовим, метафоризовані крилаті вислови різного походження⁴¹. У вузькому розумінні основним характеристичним елементом фразеологічної одиниці є цілісність значення та десемантизація компонентів фразеологічної одиниці. Таким чином, до фразеологізмів відносяться лише групи фразеологічних одиниць із цілісним значенням (з розчленуванням та єдністю). У вузькому підході стійкі обороти предикативного характеру (прислів'я, приказки, крилаті вирази і т.д.) виключаються з меж фразеологізмів, тим самим ФО ідентифікуються із словом⁴².

Таким чином, можемо дослідити різні підходи розуміння фразеології видатних лінгвістів. З'ясуємо, що залежно від об'єкту розгляду, дефініція поняття «фразеологія» набуває широкого або вузького значення. У цій праці, пропонуємо дотримуватись саме вузького розуміння фразеології, виокремлюючи лише ідіоматичні конструкції.

⁴¹ Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. – Луганськ, 2005. – С.23-24.

⁴² Мірошніченко І.М. Обсяг термінопоняття «фразеологія» в кореляції «сукупність мовних одиниць» // Термінологічний вісник. – Київ, 2011. – №1. – С.122.

1.4. Класифікація фразеологічних одиниць

Одним з актуальних питань фразеології як лінгвістичної дисципліни є класифікація ФО. Багато науковців, досліджуючи фразеологію та дотримуючись певних принципів, запропонували різноманітні види класифікацій.

Традиційна систематизація фразеологізмів заснована на формальному і семантичному критерії⁴³. Щодо формального критерію, то поділ відбувається відповідно до граматичних категорій компонентів, що входять до ФО. Також вони описують певні зв'язки, що виникають між ними. Польський мовознавець С. Скорупка впровадив класичну класифікацію, або ж класифікацію за формальним критерієм у 1967 році. Він поділяє фразеологізми за будовою і виокремлює:

1. Фрази (frazy) – словосполучення, які складаються з номінативних і вербальних компонентів, що мають форму простого або складного речення. Вони мають усталений характер.
2. Звороти (zwroty) – словосполучення, що мають вербальний характер, в яких основним членом є дієслово.
3. Вирази (wyrażenia) – словосполучення, що складаються щонайменше з двох слів, в якому основним членом виступає іменник⁴⁴.

Саме ця класифікація дозволяє розрізняти граматичні категорії компонентів ФО і дає змогу виявити зв'язки між цими компонентами. Також ця класифікація використовується вченими для укладання словників.

У польській лінгвістиці прийнята семантична класифікація фразеологізмів, запропонована також С. Скорупкою, який ділить їх за ступенем поєднання на:

1. Стійкі словосполучення (związki stałe) – це поєднання унормованих, семантично однорідних виразів. Такі фразеологізми мають сталу конструкцію, тому неможливим є доповнення чи заміна компонентів.

⁴³ Szerszunowicz J., Frąkiewicz M.K., Awramiuk E. Frazeologia w kształceniu językowym. – Białystok, 2017. – S.37

⁴⁴ Müldner-Nieckowski P. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. – Warszawa, 2004. – S.20.

2. Єднальні словосполучення (związki łączliwe) – це поєднання слів, що мають високий рівень сполучуваності. У таких фразеологізмах можлива заміна компонентів синонімами.

3. Вільні словосполучення (związki luźne) – це поєднання слів, де кожен компонент зберігає своє значення⁴⁵.

Також існує семантична класифікація А. Левицького, і вчений виділяє такі одиниці:

1. Ідіоматичні сполуки або ідіоми (związki idiomatyczne) – це фразеологічні одиниці, у яких значення є інше, ніж те, яке виникає зі значень компонентів.

2. Фразеологічні сполуки або фраземи (połączenia frazeologiczne) – це поєднання слів, у яких значення знаходиться в домінуючому слові.

3. Зіставлення (zestawienia) – це поєднання слів, які зберігають своє дослівне значення. Містяться на межі фразеологізмів і синтаксичних груп.⁴⁶

Відома теж класифікація за функціональним критерієм, яку використовував науковець А. Левицький. До цієї класифікації він відносить такі одиниці:

1. Фрази (frazy) – це фразеологічні одиниці, що виконують функцію речення або твердження.

2. Звороти (zwroty) – це фразеологічні одиниці, що виконують функцію дієслів.

3. Іменникові вирази (wyrażenia rzeczownikowe) – це фразеологічні одиниці, що виконують функцію іменника.

4. Означальні вирази (wyrażenia określające) – це фразеологічні одиниці, що виконують функцію означення іменників, прикметників, дієслів та прислівників.

5. Фразеологічні вказівники (wskaźniki frazeologiczne) – це фразеологічні одиниці, що з'єднують компоненти речень⁴⁷.

⁴⁵ Krucka B. Związki frazeologiczne z czasownikiem "robić" i ich ekwiwalenty w języku// Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców t.6 – Łódź, 1996. – S.27.

⁴⁶ Lewicki A.M. Składnia związków frazeologicznych "Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego" – 1986. – S. 75-83.

⁴⁷ Kaczmarek M. Zakres odzwierciedlenia paradygmatu związków idiomatycznych w wybranych podręcznikach do nauki języka polskiego jako obcego. – Poznań, 2019. – S.13.

Отже, розглянувши та провівши аналіз певних класифікаційних схем, можемо побачити їхню багатоманітність. Заснована традиційна систематизація на формальному, семантичному та функціональному критерії. Завдяки багатьом видатним вченим, які досліджували це питання та визначали власну класифікацію, ми можемо схарактеризувати особливості функціонування і проаналізувати різноманітність фразеологічних типів.

1.5. Типи фразеологічних трансформацій

Вивчення особливостей функціонування фразеологізмів у сучасному мовленні потребує уточнення понять «фразеологічна норма» та «фразеологічна інновація». За визначенням С. Бомби, «фразеологічна норма» означає сукупність прийнятих у польській мовній спільноті фразеологізмів та правил їхнього вживання у текстах. Тим часом «фразеологічна інновація» визначається як будь-яке відхилення від цієї норми⁴⁸. Питання про те, наскільки поширений термін «фразеологічна інновація», є дискусійним. У польському мовознавстві деякі дослідники, наприклад, Д. Буттлер, уникають використання цього терміну. Однак у східнослов'янському мовознавстві вчені використовують інші терміни, такі як «модифікації ФО», «фразеологічні трансформації», «індивідуально-авторські перетворення ФО» та «авторські видозміни у фразеології».

Основним мотивом модифікацій ФО є потреба у конкретизації їхніх значень та бажання пов'язати семантичне та емоційне навантаження з конкретними контекстуальними умовами. Формальні та семантичні зміни відбуваються на рівні зовнішньої форми ФО, що впливає на їхнє семантичне наповнення. Фразеологічні трансформації можуть виникати свідомо, коли метою є досягнення певного ефекту, наприклад, мовного жарту, або несвідомо, спонтанно, через недостатнє розуміння структури фразеологізму, його значення або контекстуальних особливостей. Трансформації другого типу зазвичай не

⁴⁸ Bąba S. Typy innowacji frazeologicznych // Bąba S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny. – Poznań, 1989. – S.67.

збагачують висловлювання, тому їх часто сприймають як помилки у вживанні ФО⁴⁹.

Визначити межу між фразеологічними помилками та функціонально виправданими трансформаціями не завжди просто. Д. Буттлер вказує, що часто фразеологічні помилки виникають тоді, коли мовець власноручно тлумачить певний фразеологізм, надаючи йому індивідуальне значення⁵⁰. Однією з основних причин неправильного вживання фразеологізмів, за думкою Буттлера, є перевага у пам'яті мовців інформації про те, як певні фразеологізми можуть бути використані у подібних мовленнєвих ситуаціях. Фразеологічна помилка це відхилення в семантиці або структурі нормативного фразеологізму, яке часто виникає через недостатнє розуміння точного значення фразеологізму, його лексико-граматичних характеристик, експресивно-стилістичних особливостей, сфери вживання, сполучуваності, а також недбале ставлення до образної природи фразеологізмів. Неправильне вживання фразеологізмів може викликати суперечності у змісті та стилі твору або призводити до непорозумінь у комунікативних ситуаціях.

Виділяють також кілька підвидів фразеологічних модифікацій, а саме: скорочення, додавання, заміни, контамінація та регулятивні трансформації.

Отже, вивчення функціонування фразеологізмів у сучасному мовленні потребує уточнення понять «фразеологічна норма» та «фразеологічна інновація». З'ясовано, що вживання терміну «фразеологічна інновація» є неоднозначне. Деякі дослідники уникають його, та використовують інші терміни, тому у нашій роботі ми будемо дотримуватись терміну «фразеологічна трансформація». Модифікації фразеологічних одиниць спрямовані на конкретизацію значень та пов'язаність з контекстом. Трансформації можуть бути свідомими або несвідомими, часто викликаючи фразеологічні помилки та непорозуміння у комунікативних ситуаціях. Проте, у нашому дослідженні ми

⁴⁹ Кравчук А. Лексикологія і культура польської мови: У 2 т. Т. 2: Культура мови: Підручник для вищих навчальних закладів. – К.: Фірма „ІНКООС”, 2011. – С.396.

⁵⁰ Buttler D. Norma, uzus i kodyfikacja w dziedzinie stałych związków wyrazowych // Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej. T. 3. Red. M. Basaj i D. Rydel. –Wrocław, 1985. – S.78.

притримуємось думки, що застосування фразеологічних модифікацій є хорошим прикладом ефективного використання мови і не суперечить принципам правильного вживання фразеологізмів.

1.5.1. Фразеологічні модифікації

1.5.1.1. Скорочення

Фразеологічні трансформації зі скороченням, як описує польський дослідник С. Бомба, виникають внаслідок зменшення лексичного обсягу стандартних ФО. Під час аналізу таких трансформацій виділяються два типи класифікацій: перший ґрунтується на кількості скорочених компонентів та їхній частиномовній належності; другий - на місці скороченого компонента в межах фразеологічної одиниці. Вони виникають через зменшення лексичного складу ФО, щоб зробити висловлювання більш динамічним та конкретним. Редуковані одиниці можуть досить точно передавати своє значення, оскільки містять основне семантичне ядро. Часто такі нововведення виникають під впливом емоцій, що супроводжують мовлення. Коли ми скорочуємо висловлювання, це часто є результатом мовного еліпсису, який спрямований на зростання динаміки та виразності тексту⁵¹.

1.5.1.2. Додавання

Додавання нових компонентів до традиційного фразеологізму призводить до розширення його лексичного складу. Ці додаткові слова можуть лише розширювати зміст трансформаційного фразеологізму або трохи змінювати значення стандартного фразеологізму, підсилюючи його або надаючи нові акценти та зближуючи його з конкретною ситуацією використання. Також додавання нових лексичних елементів несе в собі ризики утворення смислових неточностей, таких як тавтологія чи нелогічність⁵².

⁵¹ Цимбалюк Т.В. Мова перекладу Миколи Лукаша: фразеологія роману Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот». – Одеса, 1990. – С.164.

⁵² Супрун А.П. Семантично-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів М. Рильського): Автореф. дис... канд.-та філол. наук / 10.02.01 / Дніпропетровський державний університет. – Дніпропетровськ, 1999. – С.14.

1.5.1.3. Заміна

Такі фразеологічні трансформації це результат систематичної заміни одного чи декількох стало вживаних елементів у ФО на інші, які мають схожі функціональні характеристики, з метою досягнення конкретного художнього ефекту, який часто має уточнюючий або конкретизуючий характер. Заміна компонентів у фразеологізмах проводиться на основі їх семантичної близькості або за принципом тематичної спільності між ними. Ці трансформації можна класифікувати за типами: дієслівні, іменникові та прикметникові. Ще однією причиною появи таких фразеологічних нововведень може бути плутанина формальної форми фразеологізму⁵³.

1.5.1.4. Фразеологічна контамінація

Фразеологічна контамінація відбувається, коли два чи кілька фразеологізмів переплітаються, при цьому «передумовою для її виникнення є наявність у вихідних фразеологічних одиниць спільної ознаки – семантичної чи формальної». Таким чином, можна виділити три типи фразеологічної контамінації: з семантичним зв'язком, з формальним зв'язком та з комбінованим семантичним і формальним зв'язком⁵⁴.

1.5.1.5. Регулятивні трансформації

Регулятивні трансформації відбуваються, коли виходять за межі стандартних фразеологічних норм, як свідомо, так і несвідомо, і включають у себе зміни в категоріях числа, виду, стану та синтаксичній структурі ФО. Часто ці зміни призводять до підсилення значення фразеологізму. Найчастіше регулятивні трансформації виявляються у зміні числа компонентів ФО і вони завжди супроводжуються іншими модифікаціями. Таким чином, регулятивні трансформації допомагають адаптувати контекст до переданого значення, не

⁵³ Качайло К. А. Особливості семантики фразеологізмів із компонентом-назвою явища природи / К. А. Качайло // Філологічні студії. Науковий вісник КНУ : зб. наук. праць / за заг. ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг, 2012. – Вип. 7, ч. 2. – С. 44.

⁵⁴ Стефанишин Ю.М. Фразеологічні модифікації у прозі Томаша Пйонтека. / Ю. Стефанишин // Проблеми слов'янознавства. – Вип. 61. – Львів, 2012. – С.172.

порушуючи семантичної ідентичності фразеологізму і часто призводять до підсилення його семантики⁵⁵.

1.6. Анкетування як спосіб дослідження

Анкетування є одним з провідних методів збирання емпіричного матеріалу в сучасній лінгвістиці, особливо в дослідженнях, що стосуються мовної свідомості, когнітивних процесів і культурних стереотипів. Застосування цього методу дає змогу виявити особливості індивідуального чи колективного осмислення мовних одиниць, а також визначити закономірності мовних явищ. Як зазначає О. Селіванова, анкетування забезпечує комплексний підхід до аналізу мови, оскільки дозволяє поєднати кількісний і якісний рівні дослідження, зважаючи як на частотність певних явищ, так і на їхнє семантичне наповнення та когнітивне тлумачення⁵⁶.

У лінгвістичних дослідженнях анкетування дає змогу встановити, як респонденти розуміють значення слів чи фразеологізмів, які асоціації вони з ними пов'язують, які емоційні реакції викликають ті чи інші мовні одиниці. Таким чином, анкетування допомагає не лише зафіксувати факт існування певного фразеологізму в мовній свідомості, але й показати, як він реально функціонує – у яких ситуаціях уживається, які значення набуває, як трансформується під впливом сучасних культурних процесів.

Під час створення анкети важливо дотримуватися чітких методологічних засад: формулювання запитань повинно бути однозначним і зрозумілим для респондентів; доцільно поєднувати відкриті та закриті запитання, що забезпечує поєднання кількісного аналізу з глибшою якісною інтерпретацією; необхідно також враховувати соціально-демографічні характеристики учасників опитування, адже вони можуть впливати на результати.

⁵⁵ Bąba S. Typy innowacji frazeologicznych // Bąba S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny . – Poznań, 1989. – S. 60.

⁵⁶ Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). – Київ-Черкаси, 2004.

Вибір анкетування як методу збору матеріалу для цього дослідження зумовлений його здатністю безпосередньо виявити рівень розуміння та реального вживання фразеологізмів серед студентів та випускників-полоністів. Анкетування дозволяє отримати достовірні дані про те, наскільки активно фразеологізми функціонують у мовній практиці, чи збігається їхнє сприйняття значень із ustalеними у польській мовній традиції тлумаченнями, а також виявити потенційні труднощі у засвоєнні фразеологічного матеріалу. Завдяки цьому методі можливо встановити не лише ступінь знання сталих виразів, а й рівень їхньої інтегрованості у мовну компетенцію сучасного користувача польської мови.

Розроблена для дослідження анкета (див. Додаток А) складалася з 22 запитань різного типу, що дало змогу отримати всебічну інформацію про рівень знань і сприйняття польських фразеологізмів серед респондентів. У дослідженні взяли участь 54 особи, серед яких 37 – студенти, а 17 – випускники кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Переважну більшість (98,1%) становили жінки, тоді як чоловіки – 1,9%. Середній вік учасників – 20,7 року, а середній час заповнення анкети – 8,5 хвилини. Вибір саме студентів і випускників полоністики як респондентів зумовлений їхньою підготовкою у сфері польської мови, що дозволяє отримати більш обґрунтовані та свідомі відповіді щодо знання і використання ФО.

Анкета складалася з чотирьох основних частин, які взаємно доповнювали одна одну. У першій частині респонденти надавали загальні персональні відомості – вік, стать, місце народження, рік навчання або інформацію про випуск. Цей блок мав на меті зібрати соціально-демографічні дані, необхідні для аналізу можливого впливу цих чинників на мовну компетенцію.

Друга частина анкети містила закриті запитання типу „Czy znasz frazeologizm...?” із запропонованими варіантами відповідей: „znam i używam”, „znam, ale nie używam”, „słyszałem/słyszałam, ale nie znam znaczenia”, „nie znam”. У цьому блоці було представлено 36 фразеологізмів, дібраних із урахуванням їхньої частотності та культурної значущості. Метою було перевірити, які

одиниці реально функціонують у мовній свідомості респондентів, а які залишаються поза активним ужитком. Ми включили як поширені фразеологізми, знання яких передбачалося, так і менш уживані одиниці, щоб перевірити рівень їх впізнаваності та розуміння.

Третя частина анкети складалася з шести запитань типу „Która z poniższych wersji, Pana/Pani zdaniem, jest zgodna z normą frazeologiczną?” Цей блок мав на меті з’ясувати, чи респонденти володіють нормативним знанням польської фразеології, тобто чи розрізняють правильні й деформовані варіанти сталих виразів. Окрім запропонованих варіантів відповідей, учасники опитування могли також обрати «*obie są poprawne*», «*obie są niepoprawne*» або «*nie znam tego frazeologizmu*». Така структура запитань дала змогу виявити рівень мовної інтуїції та ступінь знання фразеологічної норми, що є важливою складовою комунікативної компетенції. Також добір саме цих фразеологізмів не був випадковий, адже у процесі опрацювання корпусних джерел польської мови було виявлено, що серед різних типів фразеологічних трансформацій з компонентом назвою природної стихії найбільш поширеною – є заміна компонента. Саме з огляду на цю варіативність досліджувані одиниці були включені до анкети.

Четверта частина анкети містила відкриті запитання, у яких респонденти самостійно формулювали значення запропонованих фразеологізмів. Серед них були такі одиниці, як:

- *jak ryba w wodzie;*
- *dziesiąta woda po kisielu;*
- *igrać z ogniem;*
- *pójść w ogień za kims;*
- *schodzić z obłoków na ziemię;*
- *ziemia pali się pod nogami;*
- *złapać wiatr w żagle;*
- *szukać wiatru w polu.*

Вибір саме цих фразеологізмів зумовлений прагненням з'ясувати, як полоністи інтерпретують одиниці, що, на перший погляд, мають бути їм добре відомими. Частина з них є поширеними у сучасній польській мові, інші мають формальну або семантичну подібність до українських відповідників. Це створює можливість для міжмовних інтерференцій, буквального тлумачення чи зміщення значення.

Останнє запитання анкети було також відкритим і стосувалося асоціацій зі стихіями. Метою цього пункту було з'ясувати, які емоційні та культурні конотації викликають ці поняття в мовній свідомості опитаних, а також перевірити, чи мають вони взаємозв'язок з фразеологічними значеннями, у яких стихії виконують символічну роль.

Отже, опрацювавши теоретичний матеріал, можемо дійти до висновку, що ФО викликають значний інтерес у науковців, адже спостерігаємо десятки написаних робіт та досліджень. Було досягнуто значні успіхи в дослідженні теорії фразеології, завдяки яким можемо установити, що фразеологія – це розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови та сукупність фразеологізмів у мові. Для розуміння значення ФО важливо виділити їхні ознаки. У цій праці ми дотримуємось вузького розуміння фразеології, адже залежно від об'єкту розгляду, поняття «фразеологія» набуває широкого або вузького значення. Варто зазначити, що існує кілька класифікаційних систем фразеологізмів. У цій праці ми будемо застосовувати формальну та семантичну класифікацію ФО. З'ясували, що вивчення функціонування фразеологізмів у сучасному мовленні вимагає уточнення термінів «фразеологічна норма» та «фразеологічна інновація». У нашій роботі ми будемо використовувати термін «фразеологічна трансформація», адже його використовують вчені у східнослов'янському мовознавстві. Фразеологічна трансформація це будь-яке відхилення від норми, яке може виникати з різних причин, таких як потреба у новому терміні, спрощення виразу або створення унікального стилю.

Дослідження цих трансформацій передбачає систематичний аналіз формальних відхилень та їх відповідність нормативу. Класифікація трансформацій може бути складною, проте в даній роботі ми дотримуємося класифікації С. Бомби, яка концентрується на формальних та семантичних відхиленнях від норми. Ці трансформації можуть включати скорочення, додавання, заміни, фразеологічну контамінацію та регулятивні трансформації. Кожен тип трансформацій відображає конкретний спосіб змін у фразеологічних одиницях, що можуть виникати з різних мовних та культурних контекстів. Також з'ясували, що анкетування розглядається як один із основних методів теоретичного та емпіричного вивчення мовних явищ. Воно дає змогу поєднати кількісний і якісний підходи до аналізу мови, виявити особливості мовної свідомості та сприйняття фразеологічних одиниць. Саме тому цей метод було обрано для проведення подальшого дослідження.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НАЗВОЮ ПРИРОДНОЇ СТИХІЇ

У цьому дослідженні розглядаємо функціонування польських фразеологізмів, в яких міститься компонент природних стихій, а саме беремо до уваги ФО з компонентами *woda, ogień, ziemia, wiatr*.

У світі вода як першоелемент завжди привертала до себе увагу всіх представників людства, адже існування всього живого залежить від неї, а вогонь, завжди асоціювався з силою та даром посланим Богом. Земля, як природний елемент, відіграє ключову роль в житті та культурі багатьох народів, у тому числі і в польській, а вітер символізує рух, зміну, відкриття нових можливостей. Аналізуючи фразеологізми з вказаними компонентами, ми можемо краще зрозуміти глибокі культурні та мовні зв'язки, що існують у суспільствах, де ці фразеологізми вживаються.

Межі стандартної норми цих фразеологічних одиниць визначаються на основі аналізу фразеологічних та загальномовних словників польської мови. Крім того, проводимо корпусні дослідження їх функціонування в сучасній мові на основі текстів Національного Корпусу Польської Мови IPI PAN та Корпусу «Monco».

У роботі висвітлюються відхилення від стандартної норми та визначаються найбільш продуктивні типи модифікацій нормативних ФО. Аналізується семантика, структура та функції фразеологічних трансформацій з компонентом природних стихій. Розглядаються такі типи трансформацій, як заміна, додавання, скорочення, та регулювання. Для з'ясування особливостей сприйняття й уживання таких фразеологізмів також було застосовано метод анкетування, що дає змогу поєднати теоретичний і практичний аспекти дослідження.

2.1. Структура і семантика польських фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії

За думкою сучасних мовознавців, ФО відображають історичні події та соціальне життя, вони відтворюють найтонші відтінки наших почуттів, розповідають про безмежний світ людських емоцій, вражають точністю асоціацій між природою, повсякденними фактами та людською поведінкою, нашими вчинками та емоціями.

Саме фразеологізми з компонентом назвою природної стихії є важливим об'єктом дослідження в лінгвістиці. Вони є не лише виразом мовної системи, але й відображенням соціокультурного контексту та колективної свідомості. Наукове дослідження таких ФО дозволяє вивчити їхню семантику, структуру, синтаксичні та стилістичні особливості. Аналізуючи їх походження та вживання в різних контекстах, дослідники можуть відтворити історичний шлях розвитку мови та культури, а також розкрити значення певним явищам та поняттям.

За даними зібраного фактичного матеріалу за словниками є зафіксовано 154 ФО з компонентом назвою природної стихії. Фразеологізми з компонентом *woda* передають найрізноманітніші значення: *burza w szklance wody* (WSJP) «конфлікт, перебіг якого занадто бурхливий по відношенню до його причин, які, як правило, досить тривіальні»; *spłynąć jak woda po kacze* (WSJP) «щось ні на кого не справило ніякого враження, хоча сподівались, що це вразить людину»; *czystej wody* (WSJP) «такий, який має всі характеристики, приписувані моделі людини, речі чи явища»; *dziesiąta woda po kisielu* (WSJP) «дуже далекий родич»; *czuć się jak ryba w wodzie* (WSJP) «відчувати себе дуже комфортно і невимушено в місці або ситуації»; *nabierać wody w usta* (WSJP) «не хотіти говорити, коментувати щось»; *robić wodę z mózgu* (ISJP) «навмисно вводити в оману і дурити когось, даючи неправдиву або суперечливу інформацію»; *rzucić na głęboką wodę* (WSF) «ставити когось перед складним завданням, з яким йому доводиться справлятися самотійно»; *wylać kubel zimnej wody na głowę* (WSJP) «розчарувати і послабити чийсь ентузіазм»;

wypływać na szerokie wody (WSJP) «починати діяти в більшому масштабі і досягати успіху»; *palcem po wodzie pisany* (ISJP) «дуже невизначено і навряд чи станеться»; *w gorącej wodzie kąpany* (WSJP) «нетерплячий, імпульсивний»; *bać się jak diabeł święconej wody* (SJP) «дуже боятися»; *jak dwie krople wody* (SJP) «хтось є дуже схожим»; *cicha woda* (WSJP) «хтось, хто лише справляє враження тихого і спокійного, але насправді зовсім інший»; *utopić w łyżce wody* (WSJP) «відчувати до когось ворожість або бажати зла»; *chlebie i wodzie* (WSJP) «їсти дуже мало, що ледве можна залишитися в живих»; *ogień i woda* (WSJP) «дві протилежності»; *pic na wodę* (WSJP) «те, про що йдеться, є, на думку мовця, обманом, брехнею або вигадкою»; *woda na czyjś młyn* (WSJP) «щось, що сприяє планам або очікуванням зазначеної особи»; *woda sodowa uderzyła do głowy* (WSJP) «стати зарозумілим після досягнення певного успіху»; *palić wodę* (SJP PWN) «фантазувати»; *lać wodę na szablę* (SJP PWN) «укладати дружбу»; *zawiązać węzeł, a końce wsadzić do wody* (SJP PWN) «замести сліди скоєного, приховати, щось приховати»; *mącić wodę* (SJP PWN) «збивати з пантелику, інтригувати, турбувати, дратувати»; *letnia woda* (WFS) «про щось, про того, хто не має експресії, байдужості, темпераменту». ». За допомогою фразеологізмів з компонентом *woda* можна виразити конфліктність, спокій, неприязнь, байдужість, експресію, а також багато інших ідей та почуттів. Така велика кількість ФО свідчить про важливе місце цієї природної стихії в ментальному уявленні людей і в польській мові загалом.

Далі за кількістю йдуть ФО з компонентом *ziemia*, що також передають різноманітні значення: *wdeptać w ziemię* (WSJP) «принизити»; *zmieść z powierzchni ziemi* (WSJP) «спричинити або щось спричинило припинення існування зазначеної особи, тварини чи речі»; *jak spod ziemi* (WSJP) «раптово і несподівано»; *ktoś gryzie ziemię* (WSJP) «хтось мертвий і похований»; *ktoś idzie do ziemi* (WSJP) «когось поховують, тому що помре»; *być zawieszony między niebem a ziemią* (WSJP) «не відчувати зв'язку з жодною спільнотою чи групою людей»; *ktoś ledwo odrósł od ziemi* (WSJP) «ще дуже молодий»; *poruszyć niebo i ziemię* (WSF) «використовувати всі можливі засоби, щоб чогось досягти»;

wyzwać na udeptaną ziemię (WSJP) «викликати на дуель»; *srowadzić na ziemię* (ISJP) «змушувати людину думати або діяти раціонально і тверезо оцінювати ситуацію»; *zrównować z ziemią* (WSJP) «повністю руйнувати»; *na udeptanej ziemi* (WSJP) «поєдинок або бурхлива суперечка»; *być nie z tej ziemi* (WSJP) «бути дивовижним і неймовірним»; *nogi wrosły w ziemię* (WSJP) «не могли поворухнутися від страху»; *to niebo i ziemia* (SJP PWN) «про людей, предмети, явища, абсолютно несхожі один на одного»; *wyrosnąć jak spod ziemi* (WFS) «з'являтися швидко, несподівано». Ці фразеологізми доповнюють способи, які мова використовує як символіку землі для вираження різних концепцій та емоційних станів. Вони показують, що земля в уявленні людей є багатофункціональним символом, який може передавати різноманітні аспекти життя, від радості та життєвої сили до смерті та тривоги.

ФО з компонентом *ogień* представляють наступну семантику: *krzyżowy ogień* (ISJP) «стрільба по одній цілі одночасно з декількох сторін»; *igrać z ogniem* (ISJP) «свідомо наражати себе на небезпеку»; *piec dwie pieczenie przy jednym ogniu* (WSJP) «досягати двох і більше цілей за один раз»; *wyciągać kasztany z ognia* (WSJP) «виконати небезпечну або важку діяльність, яка принесе користь комусь іншому»; *dolewać oliwy do ognia* (WSJP) «підпалити або щось розпалило вже триваючу суперечку або конфлікт»; *podkładać ogień* (WSJP) «навмисно спричиняти пожежу»; *na pierwszy ogień* (WSJP) «бути першим, хто піддається якимось діям»; *nie ma dymu bez ognia* (WSJP) «нічого не відбувається без причини»; *słomiany ogień* (WSJP) «велике бажання щось зробити, що швидко минає»; *wpaść jak po ogień* (SJP PWN) «зайти, прийти, з'явитися десь на мить»; *coś pali kogoś ogniem* (SJP PWN) «когось турбує пронизливий біль»; *smażyć ogniem* (SJP PWN) «катувати»; *ogniem i mieczem* (SJP PWN) «руйнувати і вбивати»; *ogień grozy* (SJP PWN) «про небезпечні, загрозливі, складні умови»; *ogień dyskusji* (SJP PWN) «про дуже жваву дискусію»; *bać się jak ognia* (SJP PWN) «остерігатися, уникати чогось обережно, всіма силами». Ці фразеологізми відображають загальну символіку компонента *ogień* як потужного елемента, що може бути істотним в різних ситуаціях, адже є давнім

символом сили, енергії та руйнівної сили. Використовували його у фразеологізмах для передачі різноманітних концепцій та емоційних станів, що відображаються в культурі та мові.

І останню за кількістю групу складають фразеологізми з компонентом *wiatr*: *chorągiewka na wietrze* (WSJP) «людина, яка легко змінює думку або поведінку під впливом інших»; *pomyślne wiatry* (WSJP) «сприятливі умови»; *złapać wiatr w żagle* (WFS) «скористатись сприятливими обставинами і енергійно почати діяти, розвиваючи цю діяльність після періоду застою»; *puścić coś z wiatrem* (SJP) «втратити»; *inny wiatr powiał* (WSJP) «ситуація повністю змінилася»; *sikać pod wiatr* (WSJP) «хтось робить дію, яка завдає шкоди»; *na cztery wiatry* (WSJP) «жорстоко, безжально і без можливості повернення»; *pod wiatr* (WSJP) «всупереч всім іншим і всупереч тому, що диктували б обставини»; *szukaj wiatru w polu* (WSJP) «немає шансів знайти когось або щось»; *puścić coś na wiatr* (SJP PWN) «відпускати щось повільно, вільно»; *podszyty wiatrem* (SJP PWN) «нешасний, жалюгідний»; *z wiatrem w zawody* (SJP) «дуже швидко»; *wieje wiatr skądś* (WFS) «з'являються якісь тенденції»; *mieć wiatr w głowie* (SJP PWN) «бути легковажним»; *gonić wiatry po świecie* (SJP) «постійно змінювати місце проживання, багато подорожувати». Ці фразеологізми відображають як цей компонент сприймається як символічна сила, яка вносить зміни та рух у життя, та може мати як позитивний, так і негативний вплив, в залежності від обставин та контексту.

Важливо зазначити, що деякі досліджувані ФО мають синонімічні відношення між собою. Науковці стверджують, що такі фразеологізми об'єднані спільним (близьким) значенням, але мають різні образи, що призводить до відмінностей у їх значенні та відтінках. Цю різницю у образах, які лежать в основі внутрішньої форми, чітко демонструють ФО, які розкривають поняття «отримувати вигоду, користуючись незрозумілою ситуацією», наприклад: *łowić ryby w mętnej wodzie* (WSJP) та *skąd wiatr wieje* (WSJP).

Значення «йти на найбільші жертви заради когось» різною мірою виявляється у таких фразеологізмах *skoczyć dla kogoś w wodę* (SJP) та *pójść w ogień za kims* (WSJP). Семантика «комусь дуже соромно» реалізується у таких фраземах *zapadać się pod ziemię ze wstydu* (ISJP) та *stanąć w ogniu* (SJP PWN). Ще один приклад ФО у яких різною мірою виявляється значення є *coś wpadło w wodę* (SJP PWN) та *na wiatr* (SJP PWN), які об'єднані семою «даремно». Також гарно проілюстрованим прикладом є фразеологізми *zniknąć z powierzchni ziemi* (SJP PWN) та *jak kamień w wodę* (WSJP), які мають однакове значення «зникнути безслідно».

Синонімічність деяких аналізованих мовних одиниць ґрунтується на значенні саме лексеми – назви явища природи, наприклад: *ziemia pali się pod nogami* (WSJP) та *ziemia usuwa się spod nóg* (WSJP). Ці фразеологізми об'єднані семою «знаходитись в складній, несприятливій і небезпечній для нього ситуації». Також подібний приклад фразеологізмів спостерігаємо у синонімічному ряду *schodzić z obłoków na ziemię* (WSJP), *twardo stapać po ziemi* (WSJP), *wracać na ziemię* (SJP PWN) та *trzymać się ziemi* (WSJP), який об'єднаний на ґрунті семи «перестати мріяти і бути реалістом». Спільне значення «давати обіцянки та не їх не виконувати» спостерігаємо у таких фразеологізмах: *rzucić słowa na wiatr* (WSJP) та *wystawiać do wiatru* (WSJP).

Отже, аналіз фактологічного матеріалу вказує на те, що семантика ФО з компонентом назвою природної стихії є досить багатогранною. Такі фразеологізми є прикладом багатозначності та синонімії, а також зазначені фразеологічні одиниці відрізняються не лише в значенні, а й у структурі, адже вона може бути різноманітною.

2.2. Фразеологічні модифікації з компонентом назвою природної стихії

2.2.1. Скорочення

Одним із широко поширених методів трансформації ФО є скорочення. Саме цей підхід, за даними корпусних текстів полягає у зменшенні лексичного складу ФО і з метою збільшення динамічності та стислості висловлювання думки. До прикладу, ...*Mimo braku ukochanego Ala **na imprezie jak ryba w wodzie***... (Monco: «Ala Janosz na salonach. Tak teraz wygląda!», Fakt, 2011), пор. норм. *czuć się jak ryba w wodzie* «відчувати себе дуже комфортно і невимушено в місці або ситуації» (WSJP), напр. ...*Od dziecka w kuchni czuł się jak ryba w wodzie*... (NKJP: Joanna Keszka, «Warto być sobą», Cosmopolitan, 2000). У поданому прикладі відбувається звуження лексичного складу ФО через пропуск компонента *czuć się*, який, незважаючи на це, є мислимим, а значення передано в повному обсязі.

Цікавим є приклад скорочення ФО з опущенням іменникового компонента, модифікацією семантичної структури, але при збереженні значення. У такій оновленій формі ФО привертає більшу увагу читача, стає яскравим засобом передачі сенсу. Напр., ...*Jeśli chodzi o tematy miłosne, koszykarz **nabiera wody i nie komentuje sprawy***... (NKJP: Dariusz Wołowski «Wimbledon», Gazeta Wyborcza, 1994), пор. норм. *nabrać wody w usta* «не хотіти говорити, коментувати щось» (WSJP), напр. ...***Nabiera wody w usta też sam prezydent***... (NKJP: Marek Chrzanowski, «Handel prawem», Wieści Podwarszawskie, 2004); ...*Od dawna uważam, że USA **chcą wyciągać kasztany i przejść przez tę wojnę maksymalizując zyski dla siebie, i jednocześnie minimalizując straty, wywierając przy tym presję na sojuszników, żeby robili odwrotnie***... (Monco: «Powolne samobójstwo Europy», 2022), пор. норм. *wyciągać kasztany z ognia czyimś rękoma* «використовувати когось для виконання небезпечної або нелегкої діяльності, від якої він принесе користь собі» (WSF), напр. ...*Znów ktoś **chce naszymi***

rekami wyciągać kasztany z ognia... (NKJP: Andrzej Górny, «Grasz czy się zgrywasz», Słowo Polskie Gazeta Wrocławska, 2006).

У наступних прикладах, ми спостерігаємо скорочення вже прикметникового компонента, що також є цікавим явищем, проте незважаючи на це, скорочені ФО передають повне нормативне значення: ...*Pojawiały się różne propozycje, ale ja musiałam wylać kubek wody na członków zarządu, byśmy tymi kwestiami zajęli się po tym, jak uda nam się ułożyć najważniejsze kwestie...* (Monco: «Spójnia Stargard dostała kredyt na spłatę długów», 2014), пор. норм. *wylać kubek ziemnej wody na głowę* «розчарувати і послабити чийсь ентузіазм» (WSJP), напр. ...*Wylał on kubek zimnej wody na głowę tych wszystkich żyjących w przekonaniu, że z powietrzem w naszym kraju nie jest tak źle, jak niektórzy twierdzą...* (Monco: Dawid Wojtowicz, «W tych miastach musisz zastanowić się dwa razy...», 2023).

У наступній фразеологічній трансформації є теж дуже яскраво виражений приклад, де форма здатна чітко передавати свій зміст навіть у випадку, коли вони скорочені, оскільки в них завжди міститься основне семантичне ядро. До прикладу, ...*To oni śmiało twierdzą, że w dobie ogromnej, masowości i skrajnie zmechanizowanej produkcji współczesne samochody są "plastikowe podobne do siebie jak krople wody i nijak nieprzystające do «klasyków»...* (Monco: «Jaguar Cyrankiewicza pojawi się na tegorocznym MotoClassic», 2016), пор. норм. *podobni do siebie jak dwie krople wody* «хтось або щось схоже на когось, щось абсолютно те саме» (SJP), напр. ...*Jesteśmy do siebie podobne jak dwie krople wody, ale Kaśka jest lepsza z przedmiotów ścisłych...* (NKJP: Dariusz Rekosz, «Czarny Maciek i wenecki starodruk», 2010).

Отже, ми вважаємо, що тенденція до створення будь-якої трансформації включає в себе не лише бажання економії мовних засобів, але й прагнення до точного, виразного та лаконічного вираження ідеї. Це дозволяє підвищити емоційну насиченість висловленого, замість того, щоб зменшити її.

2.2.2. Додавання

Фразеологічні трансформації з додаванням компонента є групою, яку дослідники одностайно визнають як один з найчисленніших типів модифікацій ФО. У результаті додавання нового компонента до структури традиційного фразеологізму відбувається розширення лексичного складу ФО. Крім того, значення нормативної ФО може бути модифікованою, щоб підкреслити або змінити акценти, або ж надати більшої конкретики фразеологізму, наближаючи його до тієї ситуації, в якій він використаний. Це спостерігаємо у зміні ФО *burza w szklance wody* «конфлікт, перебіг якого занадто бурхливий по відношенню до його причин, які, як правило, досить тривіальні» (WSJP) у таких контекстах ...*Wybuchła następna burza w szklance brudnej politycznej wody, czyli kolejna medialna afera, która nie tylko zepsuła humor Ziobrze i jego ludziom, ale skompromitowała nową partię zanim ta jeszcze powstała...* (Monco: «Giertych i Kaczmarek dali mega – prezent Kaczyńskiemu», 2012); ...*Być może informacja o odejściu Guardioli jest tylko medialną burzą w szklance wody...* (Monco: «Nadchodzi kres Guardioli w Barcelonie?», 2011).

ФО *wyływać na szerokie wody* «починати діяти в більшому масштабі і досягати успіху» (WSJP) у контексті ...*Od tego czasu zmieniło się na świecie wiele, ale dzięki «Koncertowi fortepianowemu» niezmiennie kolejne pokolenia pianistów wyływają na szerokie muzyczne wody...* (Monco: «Fortepianowe kolory zimy z EOK, Elbląska Orkiestra Kameralna», 2019) доповнений компонентом *muzyczny*, який конкретизує нам, що йдеться про досягнення успіху саме у музичній сфері.

Подібний приклад фразеологічної трансформації, яка звужує сферу вживання, ми бачимо у контекстах з фразеологізмом *robić wodę z mózgu* «навмисно вводити в оману і дурити когось, даючи неправдиву або суперечливу інформацію» (ISJP). Напр., ...*Jak ci się podoba, robisz ci medialną wodę z mózgu nie ma problemu...* (Monco: «Katastrofa kolejowa w USA, są zabici i ranni», 2015); ...*To marzenie Sowietów przez lata zimnej wojny, kiedy to ZSRS skutecznie robił pokojową wodę z mózgu dużej części zachodnich społeczeństw, żeby*

wrogo nastawić je do polityki obronnej swoich rządów i całego NATO... (Monco: «Na podziałach między Polakami korzystają nasi wrogowie», W polityce, 2019); ...*Gadzinówki i ich najemnicy już robią propagandową wodę z mózgu polskojęzycznej hołocie, która wierzy we wszystko co im rosyjski wywiad w nich powie, nawet w to że Macierewicz jest kosmitą...* (Monco: Mariusz Kamiński: «Prokuratura nęka opozycję», 2011), пор. ...*Potrafił jej robić wodę z mózgu, jak mało kto!...* (NKJP: Dariusz Banek, «Samo życie. Odcinek 161», 2010).

У контексті ...*Nie może być tak, że oddajemy je komuś, kto twierdzi, że jest piątą czy dziesiątą wodą po kisielu - dziedziczenie po mężu ciotki jest absurdalne...* (Monco: «Walka z dziką reprivatyzacją antysemityzmem?!...», 2018), пор. норм. *dziesiąta woda po kisielu* «дуже далекий родич» (WSJP). Цю нормативну ФО доповнено означенням *piąty*, яке підкреслює близькість спорідненості у поданій ситуації.

Ще цікавими прикладами є ...*Szef EBC przebudził polityków, ale w niebezpieczny sposób, dolewając oliwy do giełdowego ognia - sugeruje wielu komentatorów...* (Monco: Marek Gładysz, «Szef EBC wywołał pożar we francuskich finansach», 2011); ...*Jak może, skoro Jarosław Kuźniar, twarz kampanii «Hejt Stop» sam od lat pod każdym pretekstem dolewa oliwy do politycznego ognia...* (Monco: Marcin Makowski, «Prawo Lisa-Kuźniara...», 2016); ...*Jeśli wierzyć doniesieniom prasy, oliwy do ognia konfliktu dolewa Elżbieta Grycan, która miała doradzić mężowi zmianę testamentu na niekorzyść Adama...* (Monco: EK, «Grycan: mam cudowną teściową», 2013); ...*Zrobiło się niesamowicie ciasno, a oliwy do ognia emocji dolewa jeszcze terminarz...* (Monco: Bartosz Karcz, «Wisła Kraków wciąż z szansami na awans do Ekstraklasy...», Gazeta Krakowska, 2023). У поданих контекстах вжитий фразеологізм *dolewać oliwy do ognia* «підпалити або щось розпалило вже триваючу суперечку або конфлікт» (WSF) з додатковими компонентами, що більше наближають до ситуації у яких він використаний. Однак, вже у контексті ...*Bardzo łatwo będzie im dolewać oliwy do nienawistnego ognia...* (Monco: Pawłowicz, «Owsiak mówiąc o bandyckim języku, chyba myśli o

sobie», 2019), додане означення *nienawistny* використане для того, щоб підкреслити вже особисте ставлення та додати емоційного забарвлення.

Фразеологізм *iść w ogień* «бути готовим заради когось піти на найвищу жертву, не мати жодних сумнівів чи страхів щодо когось» (ISJP) вжитий автором з обставиною способу дії *ślepo*, яка доповнює дієслівний компонент ФО для того, щоб підкреслити ще більше безкорисність польського народу, напр. *...No cóż Polacy zawsze szli ślepo w ogień a później zawsze był płacz i zgrzytanie zębami...* (Monco: «Czy tak będzie wyglądał nowy rząd PiS?», 2015).

У наступних контекстах *...Konkludując do obecnej sytuacji, stare powiedzenie przecież mówi, że to w mętnej wodzie najgrubsze ryby się łowi...* (Monco: «Rafy i zaniedbania», 2012); *...Albo mając za plecami panie w ludowych strojach, powtarza na kampanijnym wiecu Gomułkowską frazę: „Pewne siły w Polsce łowią w mętnej wodzie tłuste ryby, my tę mętną wodę oczyścimy”...* (Monco: «Koalicja bez strachu», Krytyka Polityczna, 2015) фразеологізм *łowić ryby w mętnej wodzie* «отримувати вигоду, користуючись незрозумілою ситуацією» (WSJP) доповнено означеннями *najgrubszy*, *tlusty* для того, щоб уточнити значення і підкреслити те, що можна отримати дуже велику вигоду у певній ситуації. Пор., *...Politycy z konserwatywnego skrzydła chadecji starają się przy okazji łowić ryby w mętnej wodzie i zagospodarować społeczne lęki...* (NKJP: Adam Krzemiński, «Śmieci dobrobytu», Polityka, 2000).

ФО *chcieć zapaść pod ziemię* «комусь з якихось причин соромно і він найбільше хотів би десь сховатися» (WSF) у контексті *...A Potem już będzie dla nich tylko coraz gorzej, az w końcu zapadną się pod ziemię ze strachu i wstydu...* (Monco: „To już pewne!...”, 2013), є доповнений автором цього фрагменту. Саме за допомогою іменників *strach* і *wstyd*, він уточнив і підкреслив відчуття страху і сорому у людей.

Також додаткові компоненти можуть не змінювати значення фразеологічної трансформації, адже повторюють семантику всієї ФО, напр. *...W złożonym spektaklu z elementami komizmu, dramatyzmu, musicalu, melodramatu – czuli się swobodnie jak ryba w wodzie...* (Monco: Anna Wasak, «Hollywood na radzyńskiej

scenie», Biuletyn Informacyjny Miasta Radzyń Podlaski, 2018); ...*Na jej deskach Basia Kawa - mieszkanka Gdańska czuje się, jak przysłowiowa ryba w wodzie...* (Monco: Martin Nowak, «Ten duet postawi na nogi każdego...», 2021); ...*W strefie relaksu z poduszkami i leżakami wypoczywali mali i duzi, a w kąciku malucha ze zjeżdżalniami, zabawkami oraz kolorowankami dzieci czuły się jak ryby w morskiej wodzie...* (Monco: «Pełen atrakcji weekend z NIVEA na plaży w Łebie», 2015), пор. норм. *czuć się jak ryba w wodzie* «відчувати себе дуже комфортно і невимушено в місці або ситуації» (WSJP). Проте цікавим прикладом є вжитий цей фразеологізм у такому контексті ...*Kryzys w związku Meghan i Harry'ego wygląda na to, że w Ameryce czuje się jak ryba wyciągnięta z wody...* (Monco: Piotr Wierzbicki, «Kryzys w związku Meghan i Harry'ego», 2021). Він вживається з додатковим компонентом *wyciągnięty*, яке вже змінює значення ФО, адже таким чином автор мав на меті підкреслити протилежне розуміння даного фразеологізму.

Варто, навести ще декілька прикладів додавання прикметникового компонента до нормативної ФО: ...*Mam świadomość, że takie zachowania niektórych Radnych to tak naprawdę burza w przysłowiowej szklance wody, która za chwilę prawdopodobnie zostanie zastąpiona kolejnym tematem – powiedział Burmistrz Gminy Jedlicze...* (NKJP: „Szlakiem Konopnickiej”, Dziennik Polski, 2002); ...*Boski pokarm (oczy widzą dwa stoły), splynał jak przysłowiowa woda po kaczce, nie trafiwszy ani do uszu, ani do umysłu, tym bardziej do serca...* (Monco: Ks. Włodzimierz Lewandowski, «Usłyszeć liturgię», 2013); ...*Niestety od tego momentu sprawca kradzieży, 46-letni mieszkaniec gminy Budzyń, przepadł jak przysłowiowy kamień w wodę...* (Monco: «Budzyń - 46-latek kradł aż wpadł», 2011); ...*Na jej deskach Basia Kawa - mieszkanka Gdańska czuje się, jak przysłowiowa ryba w wodzie...* (Monco: Martin Nowak, «Ten duet postawi na nogi każdego...», 2021); ...*Chcąc być dobrym menedżerem, musisz być kimś w rodzaju przywódcy, za którym pracownicy pójdą w przysłowiowy ogień...* (NKJP: «Nadleśnictwo na medal», Dziennik Zachodni, 2001); ...*Interesy kleru watykańskiego przyzwyczajonego od zawsze wyciągać kasztany z ognia cudzymi*

rękami głupszych od siebie... (Monco: «Droga Krzyżowa ulicami miasta», Stalowe Miasto, 2012); ...*Dzisiaj my znowu mamy wyciągać cudze kasztany z ognia naszymi rękoma...* (Monco: Piko, «Polityka władz RP względem Ukrainy to zdrada», 2022); ...*Po dwudziestu ligowych kolejkach zabrzanie liderowali w tabeli, a sam Angulo złapał niesamowity wiatr w żagle...* (Monco: Michał Kołkowski, «Górnik traci wielką postać...», 2020); ...*Potrzeba też pomyślnego politycznego wiatru...* (NKJP: «Kraków wciąż marzy o metrze», 2009).

Ще одним цікавим прикладом додавання прикметникового компонента є у контексті ...*Zbyt wiele łączy nasze kraje, byśmy dolewali oliwy do płonącego tam ognia – oświadczy...* (Monco: «Kliczko przyznaje: utraciliśmy kontrolę...», 2014), пор. норм. *dolewać oliwy do ognia* «розпалити вже триваючу суперечку або конфлікт» (WSJP), напр. ...*Bardzo często zamiast o danej sprawie opinię publiczną rzetelnie informować, prowokacyjnie dolewają oliwy do ognia, niepotrzebnie ją podburzają i psują poprzez to jej obiektywny obraz...* (Monco: Janusz Bąkowski, «Nie faworyzujemy Platformy», Express Bydgoski, 2011).

Отже, додавання нових компонентів до ФО сприяє їх гармонійному введенню в контекст і розширює можливості виразності, наближаючи їх до конкретних мовленнєвих ситуацій. Ці додаткові елементи не лише розширюють формальну структуру фразеологізмів, але й збагачують їх значення новими смисловими відтінками, підсилюючи, уточнюючи, повторюючи або змінюючи його.

2.2.3. Заміна

Найпродуктивнішою формою структурно-семантичних трансформацій є заміна компонентів. Це процес, при якому один або декілька елементів у ФО замінюються на інші схожі за значенням, щоб досягти конкретного художнього ефекту. Ця заміна виконується з метою уточнення інформації та може базуватися на семантичній близькості або тематичній спільності між компонентами фразеологізму.

Заміну дієслівного компонента бачимо у контекстах ...*Tego polityka lewica powinna się strzec jak diabeł święconej wody...* (NKJP: «Polityka i obyczaje», Polityka, 2009); ...*Są w literaturze tematy, od których nawet odważni pisarze uciekają jak diabeł od święconej wody...* (Monco: «Zakazane ciało: Pod kwiatem paproci», 2016) де змінено ФО *bać się jak diabeł święconej wody* «дуже боятися» (SJP), пор. ...*Walka o ich pokonanie musiałaby być prowadzona metodami rewolucyjnymi, a rewolucji, czego trudno nie zrozumieć, **bali się jak diabeł święconej wody**...* (NKJP: Andrzej Chwalba, «Historia Powszechna. Wiek XIX», 2008). У цьому прикладі частково змінено стильовий відтінок фразеологічного вислову і внесені зміни на рівні його емоційного забарвлення. Це додає більше виразності та точно відтворює емоційну насиченість, яку оповідач вклав у цей вислів.

Ще такі приклади знаходимо у контекстах ...*Chciała osobiście obejrzeć szkołę, żeby córkę samą od razu nie puścić na głęboką wodę...* (Monco: «Przodkowo. Uczniowie pochwalili się swoją wiedzą podczas Dnia Otwartego», 2019), пор. норм. *rzucić na głęboką wodę* «ставити когось перед складним завданням, з яким йому доводиться справлятися самостійно» (WSF), напр. ...*Posyłała mnie samą na zakupy, zapisała do normalnej szkoły, po prostu **rzuciła na głęboką wodę**...* (NKJP: Agnieszka Niezgoda, «Wiersze na palcach», Polityka, 2003). Проте вже у контексті ...*Ale jeśli są dobrymi specjalistami, może jest to czas - choć na pewno nie jest to łatwa decyzja - by skoczyć na głęboką wodę i zacząć świadczyć pomoc specjalistyczną w regionie, nawet prywatnie, na zasadzie własnej działalności - proponuje Luberańska – Grucha...* (Monco: Japa, «Kto chce likwidacji ośrodków adopcyjnych?», 2011) змінений дієслівний компонент змінює значення, оскільки вже йдеться про заклик до самостійного рішення поставити самого себе перед складним завданням.

ФО *nabierać wody w usta* «не хотіти говорити, коментувати щось» (ISJP) замінено також іншим дієслівним компонентом у наступному прикладі ...*Ja mógłbym wziąć wodę w usta i powiedzieć: to jest ich decyzja...* (Monco: «Petru o kandydaturze Ujazdowskiego...», 2018), пор. ...*Wszyscy natychmiast **nabierają***

wody w usta i już wiem, że nikt gęby nie otworzy... (NKJP: Teresa Torańska, «Świat Książki», 1997). Ще такі заміни спостерігаємо у контекстах ...**Wyprowadzamy firmę na szerokie wody**, *nawiązujemy nowe kontakty, pracujemy nad tym, aby wciąż mieć nowe zamówienia i wzmacniać swoją pozycję na rynku – powiedział...* (Monco: «Grodziska Fabryka Wyposażenia Wagonów...», 2012); ...*Było to - przyjmując geograficzne porównania - ujście pozwalające **wyplłynąć na szerokie wody** spontanicznej improwizacji...* (NKJP: «Rejs, czyli szczególnie nie chodzę na filmy polskie», 2002), пор. норм. *wypuszczać na szerokie wody* «давати можливість комусь діяти самостійно, щоб він міг використовувати та розвивати свої здібності» (WSJP). Напр., ...*Owszem, będziemy bardzo za nim tęsknić, ale dzieci trzeba **wypuszczać na szerokie wody** i pozwolić się rozwijać...* (Monco: «Michał Poprawski...», 2022).

Цікаву заміну дієслівного компоненту спостерігаємо ...*Gdy inni się przyglądali, on zareagował i **rzucił się w ogień**...* (Monco: «Mieszkaniec Mysłowic to bohater», Dziennik Zachodni, 2021). У поданому контексті був змінений фразеологізм *iść w ogień* «бути готовим на все заради когось» (ISJP), пор. ...*A najbardziej się dziwię, że nadal znajdują się ludzie gotowi **iść w ogień**, by nas ratować...* (NKJP: Jerzy Kowalski, 2002). Це зроблене автором для того, щоб підкреслити ще більшу жертвовність іншої людини, а також надати ще глибший емоційний аспект.

ФО *złapać wiatru w żagle* «скористатися сприятливими обставинами і енергійно почати діяти, розвиваючи цю діяльність після періоду застою» (WFS) у контексті ...*Wygląda na to, że drużyna **nabrała wiatru w żagle** i zaczyna notować dobre rezultaty...* (Monco: «Arsenal Londyn - West Ham United», 2017) має заміну дієслівного компонента *złapać*. Таким чином частково змінює значення фразеологізму, оскільки тепер йдеться про цілеспрямовану дію, а не випадкову.

У контекстах ...*Zostaw i **schowaj się pod ziemię** ze wstydu...* (Monco: «Wałęsa», 2018); ...*Płaczek stwierdza, że Morawiecki powinien się **zakopać ze wstydu pod ziemię**...* (Monco: «Szczepienia w wojsku...», 2023) маємо ще один приклад фразеологічної трансформації. ФО *zapadać pod ziemię* «комусь дуже соромно»

(ISJP) змінений тим, що автори використали більш експресивно-зabarвлені дієслова для кращої передачі негативних емоцій.

Варто також проілюструвати ще одну заміну у ФО *zmieść z powierzchni ziemi* «спричинити або щось спричинило припинення існування зазначеної особи, тварини чи речі» (WSJP), напр. ...*Zamitowanie do porządku zostało jej we krwi po "Piątym Elemencie", gdzie razem z Bruceem Willisem sprzątnęła z powierzchni ziemi całe zło wszechświata...* (NKJP: „Fantazje”, 1998), пор. ...*Bardzo często bywali opętani myślą o zemście, a jako że nie bardzo wiedzieli na kim powinni się mścić, zaczęli rujnować wszystko wokół siebie, a całą posiadaną energię przekształcali w destrukcyjną siłę, gotową zmieść z powierzchni ziemi wszystko to, co było pięknem, dobrem i spokojem...* (NKJP: Alicja Chrzanowska «Tarot a karma...», 1998).

Заміна іменникового компонента також є присутня у багатьох контекстах з використанням ФО з компонентом назвою природної стихії. До прикладу, ...*Kto ma iskierkę ciekawości świata, po tym głupoty słyną jak woda po gęsi...*(Monco: «Kult Lecha Kaczyńskiego», 2017); ...*Mam przeczucie, że afera splynie jak woda po drobiu bo nakarmionych społeczną kasą i majątkiem jest dużżżooo!...* (Monco: «222 Legionista:chłopu nie zegarek!!!», 2012); ...*I tak by to po nich splnęło jak woda po kaloszach...* (Monco: «Mullowie KartoffelInlandu», Wydarzenia, 2016), пор. норм. *splnęło jak woda po kaczce* «щось ні на кого не справило ніякого враження, хоча сподівались, що це вразить людину» (WSJP). Така заміна зумовлена тим, що автори поданих контекстів вирішили використали нові компоненти для того, щоб адаптувати цей фразеологізм під поданий контекст і зробити певні стилістичні зміни.

ФО *czuć się jak ryba w wodzie* «відчувати себе дуже комфортно і невимушено в місці або ситуації» (WSJP) має багато цікавих прикладів замін іменникового компонента. Напр., ...*W życiu czuje się, jak ryba w kosmosie...* (Monco: «Świnoujście Stand-up w Świnoujściu!», 2018), пор. ...*Od dziecka w kuchni czuł się jak ryba w wodzie...* (NKJP: Joanna Keszka, Warto być sobą, Cosmopolitan, 2000). У поданому контексті заміна компоненту *woda* на компонент *kosmos* змінює значення фразеологізму на протилежне. Новий складник свідчить про

неможливість явища, адже риба не може існувати без води, і тому вказує нам про відчуття дискомфорту та незручності. Ще подібну ситуацію бачимо у такому контексті ...*Czulem się trochę jak ryba w akwarium - uśmiecha się Mohammed...* (Monco: «Mohammed Laid Benharzallah to algierski nowosolanin», Gazeta Lubuska, 2011). Тут також розуміємо цей фразеологізм вже з протилежним значенням, адже вода для риби це першоелемент існування, а без неї лише відчуття некомфортності та навіть неповноцінності. У контексті ...*«Czujesz się jak ryba w tropikach» – napisał...* (Monco: Chodorkowski «O procesie Pussy Riot...» 2012), бачимо подібну ситуацію як у попередніх прикладах, але варто зазначити як цікаво автор замінив іменниковий компонент *woda*. Проте вже у наступних прикладах ми вже бачимо, що замінені компоненти вже не змінюють значення, але лише надають більш експресивного значення, напр. ...*«Czulem się jak ryba w konserwie» – wspomina jeden z marines...* (Monco: R. Świątek, «Wojna Restrepo...», Rzeczpospolita, 2011); ...*Bez przyjaźni, serdeczności, życzliwości czuje się jak ryba w stawie...* (Monco: «Moje miasto Lunań», Wiersze Jeżyka, 2013).

У контексті ...*Powell ponownie wylał wiadro zimnej wody na głowy inwestorów szukających się na to, że odejście skupu aktywów do lamusa będzie bezpośrednio poprzedzać początek cyklu podwyżek stóp procentowych...* (Monco: «Złoty rusza w drogę...», 2021), фразеологізм *wylać kubel zimnej wody na głowę* «розчарувати і послабити чийсь ентузіазм» (WSJP) замінений іменний компонент *kubel*, пор. ...*Kaczyński wylał kubel zimnej wody na tych polityków, intelektualistów czy komentatorów, którzy niezmiennie żałośnie płaczą (co staje się coraz śmieszniejsze), że nie spełniła się wymarzona koalicja PO PiS...* (NKJP: J. Paradowska, „Pełzająca koalicja”, Polityka, 2005). Новий складник *wiadro* посилює значення, таким чином підкреслює силу послаблення ентузіазму іншій людині.

Ще такі фразеологічні трансформації спостерігаємо у наступних контекстах ...*Ogłoszony w piątek program jest na razie kijem na wodzie pisany nie ma szczegółów (a to o nie się wszystko rozbija), ani źródeł finansowania...* (Monco: «Rządowe programy...», 2016); ...*Ma kontekst polityczny, bo to właśnie radni*

opozycji krytykują obecny zarząd za plan naprawy powiatowych finansów, twierdząc, że jest w dużej mierze **patykiem na wodzie pisany**... (Monco: «Sprzedaż ośrodka w Białej...», 2013), пор. ФО *palcem po wodzie pisany* «дуже невизначено і навряд чи станеться» (ISJP), напр. ...*Od początku wszystko wydawało się **palcem po wodzie pisane***... (NKJP: «То ніс не значу», 2006).

ФО *dolewać oliwy do ognia* «підпалити або щось розпалило вже триваючу суперечку або конфлікт» (WSJP) у контексті ...*Branża głośno zawodzi, licytując się na spadki, a eksperci **dolewają benzyny do ognia**, roztaczając kasandryczne wizje*... (Monco: «Carsmile szaleje w czasach zarazy...», 2020) автором замінено складником *benzyna* з метою підкреслює те, що хтось дуже сильно розпалює певну суперечку. Напр., ...*Niezręczność i brak wyobraźni administracji państwowej dodatkowo często **dolewają oliwy do ognia***... (NKJP: Danuta Zagrodzka, «Bić się czy wygrywać?», Gazeta Wyborcza, 1994).

Заміну іменникового компонента бачимо у ще одному контексті ...*W pełni wspieramy strajkujące pielęgniarki z CZD i liczymy na to, że dyrekcja szpitala uwzględni ich postulaty na drodze konstruktywnie prowadzonych negocjacji, bez zastraszania strajkujących i **bez rzucania obietnic na wiatr***... (Monco: «Codziennik Feministyczny», 2016), пор. норм. *rzucić słowa na wiatr* «давати обіцянки, які потім не виконуються» (WSJP), напр. ...*Ale on po prostu ważył słowa, bo nie był to chłopak, który by **rzucił słowa na wiatr***... (NKJP: M. Tomaszewska, «Zamach na wyspę», 2001). Автор замінив іменник у нормативному фразеологізмі на *obietnica* у наведеному уривку тексту для того, щоб привернути увагу до важливості слів, адже йдеться не лише про слова, а вже про запевнення дане комусь, що щось буде виконане.

Цікава заміна є також у контекстах з фразеологізмом *ziemia usuwa się spod nóg* «знаходитись в складній, несприятливій і небезпечній ситуації» (WSJP), напр. ...*Ale proszę mi chociaż powiedzieć, o co chodzi... – czułam, że **ziemia usuwa mi się spod stóp** i że to wszystko jakiś koszmarny sen, z którego za chwilę się obudzę*... (Monco: «Uwzięłam się na nielubianego ucznia...», 2023), пор. ...*Jemu się **ziemia usuwa spod nóg**, on już ukuł całą teorię*... (NKJP: Jerzy Stawiński,

«Piszczyk», 1997). Також є приклад з заміною іншого іменникового компонента, напр. ...*A rodzice nadpobudliwych dzieci mieli prawo poczuć, że **grunt usuwa im się spod nóg**...* (Monco: Barbara Sowa, «Fabrykowanie chorób...», 2013). Це приклади замін іменникового компонента нормативної ФО на близькозначний іменник.

Ще приклад такої заміни є у такому фрагменті тексту ...*Dobrze, że w porę zszedł z **chmur na ziemię**, ale wciąż potrafiąc się od niej oderwać...* (Monco: L. Milewski, «Jak co czwartek...», 2021). Пор. норм. *schodzić z obłoków na ziemię* «перестає мріяти і починати мислити раціонально» (WSJP), напр. ...*Urzednicy zeszli z obłoków na ziemię, gdy z powodu cen materiałów budowlanych okazało się to niemożliwie...* (Monco: «W Katowicach droższe tanie mieszkania od rząd», 2023). А також у такому контексті ...*Wydaje się raczej, że czuje iż **ziemia zaczyna mu się palić pod stopami**, bo wygrana w nadchodzących wyborach parlamentarnych jest coraz bardziej iluzoryczna, a przecież taką misję otrzymał odchodząc z Brukseli...* (Monco: Z. Kuźmiuk, «Premier Morawiecki ma rację...», 2023), де замінений компонент у ФО *ziemia pali się pod nogami* «знаходиться в складній, несприятливій і небезпечній ситуації» (WSJP), пор. ...*Wiedzą, że gruzińskiemu dyktatorowi **pali się ziemia pod nogami**...* (NKJP: L. Miller, «Bardziej Świerczewski, czy arcyksiążę?», 2008).

Цікаві приклади замін ми можемо побачити у контекстах з фразеологізмом *krzyżowy ogień pytań* «серію швидко поставлених одне за одним запитань, які не дають змоги обміркувати відповідь» (ISJP), напр. ...*Material zawarty na dwóch częściach wspólnego «Blackout!» to singiel za singlem, produkcje, do których głowa i biodra bujają się same, prawdziwy festiwal abstrakcyjnych skojarzeń, **krzyżowy ogień dowcipów** i rymy gęste jak melasa...* (NKJP: R. Świątek, «Method Man i Redman...», Rzeczpospolita, 2010), пор. ...*Pamiętam, jak dowódca wzięty w **krzyżowy ogień pytań**, dlaczego nie możemy się modlić, pozwolił na modlitwę w czasie ciszy nocnej pod kocem...* (Monco: «Ingres ks. bp. Jana Korca», 2012). У цьому прикладі ми бачимо як автор вдало зміг адаптувати ФО за допомогою заміни у потрібний йому контекст. Спостерігаємо часткове змінення значення, адже йдеться тепер про велику кількість жартів, підкреслюючи тим швидкість

їх змін. Ще такі приклади, де автори вдало та цікаво замінили іменниковий компонент цього фразеологізму бачимо у контекстах ...*Honorowych gości: burmistrza Mariana Jańczaka, przewodniczącego rady miejskiej Romana Kręciółka i wicestarostę Janusza Sikorę, wzięto w krzyżowy ogień zadań quizu, pełnego humoru i warzywno - owocowego oczywiście...* (Monco: «Gospodynie świętowały», 2013); ...*Wystawiam się na krzyżowy ogień waszych śmiesznych strzałów...* (Monco: B. Zalewski „Bóg umarł i...ożył”, 2015).

Заміну прикметникового компонента одиницею іншого семантичного ряду, але не антонімом спостерігаємо у випадку ФО *pozyślne wiatry* «сприятливі умови» (WSJP) у контекстах ...*Te zawody to loteria, oby Kamil wyciągnął w niej los ze szczęśliwym wiatrem - mówił Maciej Kot spoglądając na skocznię...* (Monco: «Murańka dwa kroki za Stochem...», 2014); ...*Jak mówi Remigiusz Cola - Organizator zawodów, w tej chwili potrzeba tylko dobrego wiatru...* (Monco: «Zawody wiszą na włosku...», 2015). Пор., ...*Dom przy przechylnych wiatrach będzie gotowy za rok, półtora...* (Monco: K. Mysiek, «Budujemy dom na Madagaskarze», 2019). Оновлені фразеологізми набувають більшої виразності, проте конотативне значення практично не змінюється.

ФО *pierwszej wody* «першої якості, справжній, бездоганний» (SJP) змінений прикметниковим компонентом у контексті ...*Nieznany wówczas aktor i scenarzysta, który teraz jest gwiazdą czystej wody, nie zatrzymał się i sprawił, że «Rocky» przez dziesięciolecia zapisał się mieszanką udanych, przeciętnych czy wręcz fatalnych sequeli...* (Monco: «Wygląda jak gruby Korciuszek...», 2023), пор. ...*Bardzo przystojny, elegant pierwszej wody i owa pani Mioduska podobno za nim szaleje...* (NKJP: M. Dąbrowska, «Noce i dnie», 1932). Автор використав інший компонент, щоб фразеологізм набув ще більшої конкретизації ознаки води, а саме вказати на досконалість, адже чиста вода асоціюється з ідеальним явищем.

Отже, фразеологічні трансформації з заміною компоненту мають логічне пояснення в контексті, автори здійснюють їх з усвідомленням, і вони відтворюють функцію новизни, комбінуючи значення стандартної ФО з новим компонентом в одній семантичній площині тексту. Використовують заміну,

щоб посилити естетичний вплив на адресата, залучити його до спілкування, шукаючи відповідні наміри та викликаючи яскраві, іноді несподівані образи у його уяві.

2.2.4. Регулятивні трансформації

Регулятивні трансформації полягають у свідомому або несвідомому виході за межі стандартних фразеологічних конструкцій та включають зміни в числі, виді, стані та синтаксичній структурі висловлення. Вони часто використовуються для підсилення його значення.

У межах регулювань найчастіше трапляється зміна категорії числа компонентів ФО, напр. ...*Logika prawnika «Niech pan, przed wywołaniem **burz w szklance wody**, pilniej śledzi akta spraw, w które pan występuje!»...* (Monco: «Niewyruł Romana Giertycha...», 2017), пор. норм. ФО *burza w szklance wody* «конфлікт, перебіг якого занадто бурхливий по відношенню до його причин, які, як правило, досить тривіальні» (WSJP), напр. ...*Osobiście uważam, że zamieszanie wokół tej sprawy to **burza w szklance wody**...* (NKJP: «Supermiasto Silesia», 2007).

Ще одним таким приклад можемо побачити у наступному контексті ...*Z całą pewnością świat dzisiejszy jest światem wielkich imperiów, a takim Intermarum, nawet **przy najpomysłniejszych wiatrach**, nigdy nie będzie...*, пор. норм. *pomysłne wiatry* «сприятливі умови» (WSJP), напр. ...*Niestety, grupa pozbawiona promocji nadal czeka na **pomysłne wiatry**, jednak muzyk, mimo osobistych kłopotów, postanowił wspierać innych potrzebujących...* (Monco: В. Jastrzębski, «Idea Międzymorza w ...», 2016).

ФО *czuć się jak ryba w wodzie* «відчувати себе дуже комфортно і невимушено в місці або ситуації» (WSJP) має також зміну у числі у контексті ...*Gospodarze w tych warunkach **czuli się jednak jak ryby** w wodzie i po pierwszym gwizdku sędziego przeszli to ataku, kontrolując grę i nie dając szans na jakąkolwiek składną akcję zawodnikom Lechii...* (Monco: «Limanowa: Puchar Polski rządzi się...»,

2011); ...*Kazachowie na sztucznej nawierzchni czuli się jak ryby w wodach, natomiast Polacy nie potrafili jej ujarzmić...* (Monco: J. Kałucki, «Mundial 2018: Alfabet polskich kwalifikacji», 2017). Пор., ...*Natomiast dla często podróżujących maniaków Internetu, to jedyne miejsce, w którym mogą czuć się jak ryba w wodzie, niezależnie od szerokości geograficznej...* (NKJP: K. Gontarek, «Niezbędnik prawdziwego Internauty», Dziennik Internautów, 2002)

У контексті ...*Czuję się stabilniej, a dodatkowo cały czas się spełniam w tej pracy, więc piekę dwie pieczenie na kilka ogniach...* (Monco: «Wojsko jest stabilniejsze niż tułanie się ...», 2017), пор. норм. *piec dwie pieczenie przy jednym ogniu* «досягає двох і більше цілей за один раз» (WSJP), напр. ...*W dodatku można w ten sposób upiec dwie pieczenie na jednym ogniu - zmniejszenie populacji świńskich szkodników ucieszyłoby zapewne rolników, dotąd zmuszonych koczować nocami przy zbiorach...* (NKJP: M. Minta, «Podłożyć świnię lwu», 2005). У поданому прикладі також маємо чудово проілюстрований приклад регулятивної трансформації.

ФО *chorągiewka na wietrze* «людина, яка легко змінює думку або поведінку під впливом інших» (WSJP) у контексті ...*Co do komentatorów - oni są jak chorągiewki na wietrze, raz upatrzą sobie jednych raz innych...* (Monco: «Wola trenera w Lechii...», 2023), також має зміну іменникового компонента у числі. Пор., ...*Podatnik zyskuje pewność, że urząd nie zachowa się jak chorągiewka na wietrze, a konsekwencje jego opinii spadną wyłącznie na biznesmen 106. Podatnik zyskuje pewność, że urząd nie zachowa się jak chorągiewka na wietrze, a konsekwencje jego opinii spadną wyłącznie na biznesmen...* (NKJP: A. Ałykow, «Klamka zapadła», Słowo Polskie Gazeta Wrocławska, 2005).

Дериваційні зміни компонентів можемо побачити у наступному контексті ...*To miłe, co napisaliście, że z mikrofonem czułem się jak rybka w wodzie...* (NKJP: W. Koerber, «Rybka ma głos», 2007), пор. ...*W tym bezludnym, jałowym i kamienistym terenie, w którym partyzanci co chwila gubią drogę i nigdy nie są pewni, czy idą w dobrym kierunku, żołnierze czują się jak ryba w wodzie...* (NKJP: Ryszard Kapuściński, «Che Guevara – Dziennik z Boliwii», 1969).

Цікавим прикладом регулювання є дериваційна зміна іменникового компонента у такому контексті *...I przestańcie tu szyć filozofie a Pan Zoń niech zejdzie z niebios na ziemię i zacznie robić swoje a nie wypominki i morały...* (Monco: «Na szybki remont nie ma co liczyć...», 2015). Пор. норм. ФО *schodzić z obłoków na ziemię* «перестати мріяти і починати мислити раціонально» (WSJP). Варто зазначити, що тут регулятивна трансформація супроводжує інший вид модифікації ФО, а саме заміну іменникового компонента.

Зміну категорії виду бачимо у наступному контексті *...Żaden polski artysta nie został tak skrzywdzony, tak wdeptany w ziemię, jak Strzemiński – opowiadał mi Wajda...* (Monco: K. Pasternak «Andrzej Wajda...», 2016), пор. норм. *wdeptać w ziemię* «принизити когось» (SJP PWN), напр. *...Było w nim jeszcze coś, do czego się nie przyznawał nawet przed sobą - oto głęboko dręcząca zawiść, mógł każdego z nich wdeptać w ziemię, panował nad nimi, ale czuł w nich jakąś niezrozumiałą, lecz wrogą wyższość...* (NKJP: Władysław Stanisław Reymont, «Nil desperandum», 1916).

Ще одним таким прикладом є зміна у ФО *igrać z ogniem* «свідомо наражати себе на небезпеку» (ISJP) у контексті *...Niestety, takie igranie z ogniem może nieść za sobą poważne konsekwencje...* (Monco: «Egzorcysta radzi Oli Kwaśniewskiej», Polityka, 2016). Пор., *...Dla takich jak ona popelnia się największe szaleństwa, bowiem świadome swej niedostępności, mogą bezkarnie igrać z ogniem...* (NKJP: M. Tomaszewska, «Serpente w raju», 2001). У контексті *...«Mówienie przez USA, że bombowce strategiczne będą regularnie rozmieszczanie na Półwyspie Koreańskim, przypomina szalony akt igrania z ogniem na beczce prochu» - napisał w komentarzu redakcyjnym północnokoreański dziennik «Rodong Sinmun»...* (Monco: «Korea Północna straszy...», 2017) також маємо регулятивну трансформацію яка доповнює інший вид модифікації.

Варто навести ще кілька прикладів регулятивних трансформацій, де бачимо чітко виражену зміну категорію виду: *...Z obietnicy wycofał się od razu po ogłoszeniu wyników referendum, ustanawiając tym samym nowy rekord w nabieraniu wody w usta i wytyczył nowe standardy politycznego chamstwa...*

(Monco: E. Malcher «Rewolucja naiwniaków», Dziennik Związkowy, 2016); ...*Choć akurat nie jest to przypadek pani Rozenek, bo – jak wiadomo – ona nie sprząta, tylko zarabia na robieniu innym kobietom wody z mózgu – tak o telewizyjnym programie «Perfekcyjna Pani Domu» i jego prowadzącej Małgorzacie Rozenek mówi prof. Magdalena Środa, odpowiadając na pytania naszych internautów...* (Monco: «Perfekcyjna pani domu...», 2013); ...*Nikt nie powinien być kapany w gorącej wodzie - chociaż wiem, że są tacy komentatorzy - i przygotować się dobrze do wyborów...* (Monco: «Trzaskowski: nie zamierzam...», 2020); ...*Jest w tym pewien podtekst pierwotny: nasz mózg projektuje się na człowieka - ptaka, szybującego w powietrzu, czującego się w nim jak ryba w wodzie...* (NKJP: M. Rzeszut, «Grudziądzanin był świadkiem...», Gazeta Pomorska, 2011)

Отже, ці зміни завжди супроводжуються іншими видами модифікацій ФО. Таким чином, регулятивні трансформації, за допомогою адаптації контексту до переданого значення, не порушують семантичної ідентичності ФО і часто служать для підсилення їхнього значення.

Таким чином, ми провели дослідження структури, семантики і особливостей функціонування польських фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії. Зробили класифікацію фактичного матеріалу за типами трансформацій та з'ясували особливості семантики модифікованих ФО, порівняно з нормативними відповідниками. Найпродуктивнішими типами фразеологічних трансформацій є заміна, додавання, та регулювання. Опрацювання Корпусу текстів не виявило продуктивності такого різновиду структурно-семантичних трансформацій як контамінація. Меншою продуктивністю характеризуються трансформації зі скороченням компоненту. Завдяки дослідженню функціонування фразеологічних трансформацій у сучасній польській мові можемо зробити висновок, що створюються вони свідомо та використовуються для збагачення денотативного обсягу ФО.

2.3. Мовна компетенція студентів та випускників-полоністів у сфері фразеології з компонентом назвою природної стихії

2.3.1. Аналіз уживаності фразеологізмів

З метою виявлення ступеня розуміння та функціонування фразеологізмів із компонентом назвою природної стихії було проведено опитування серед студентів та випускників кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка.

2.3.1.1. Фразеологічні одиниці з компонентом *ogień*

У групі досліджуваних фразеологізмів із компонентом *ogień* спостерігається значна варіативність рівня їхньої впізнаваності та частоти вживання серед студентів та випускників-полоністів. Найбільш впізнаваним і водночас найуживанішим фразеологізмом із цим компонентом виявився *igrać z ogniem*, який означає «свідомо наражати себе на небезпеку» (ISJP). Його знають і активно вживають 42 респонденти (77,8%), ще 11 (20,4%) зазначили, що знають, але не використовують, тоді як лише одна особа повідомила, що чула цей вислів, проте не розуміє його значення.

Дещо нижчий, але все ще високий рівень обізнаності виявлено у випадку фразеологізму *nie ma dymu bez ognia* – «нічого не відбувається без причини» (WSJP). Його знають і вживають 32 особи (59,3%), ще 17 (31,5%) обмежуються лише знанням без активного використання, 4 респонденти (7,4%) чули, але не розуміють значення, і лише один студент II курсу (1,8%) не знає його зовсім.

ФО *rójść w ogień za kimś/czymś* «зробити все для когось» (WSJP) також характеризується високим рівнем розпізнавання. Половина опитуваних (27 осіб, 50%) зазначили, що вживають її у власному мовленні, ще 21 (38,9%) знають, але не використовують, 4 (7,4%) лише чули, а 2 (3,7%) не знайомі з цим зворотом.

Менш відомим серед респондентів виявився фразеологізм *na pierwszy ogień*, який означає «бути першим, хто піддається якимось діям» (WSJP). Лише 7 осіб (12,9%) зазначили, що активно вживають, 9 (16,7%) – що знають, але не

використовують, тоді як 17 (31,5%) лише чули, а 21 (38,9%) не знають його взагалі. Це дає підстави вважати, що дана одиниця перебуває на периферії мовної компетенції респондентів.

Також *wyciągać kasztany z ognia* «виконати небезпечну або важку діяльність, яка принесе користь комусь іншому» (WSJP) належить до фразеологізмів із низьким рівнем уживання. Лише троє респондентів (5,6%) вказали, що використовують його в мовленні, 12 (22,2%) – що знають, але не застосовують, тоді як більшість (26 осіб, 48,1%) не знайомі з ним. Отже, ця одиниця перебуває переважно в пасивному словниковому запасі студентів і не має широкого функціонального застосування у сучасному мовленні.

Ще менш поширеним є фразеологізм *śłomiany ogień* «велике бажання щось зробити, що швидко минає» (WSJP). Його активно вживають лише двоє випускників (3,7%), четверо осіб (7,4%) знають, але не використовують, 20 (40,7%) чули, проте не знають значення, а 26 (48,1%) не знайомі з ним взагалі. Такі результати також свідчать про вихід цього фразеологізму за межі активного словника респондентів.

Варто зауважити, що деякі польські фразеологізми з компонентом *ogień* мають часткові або повні відповідники в українській мові, наприклад, *grатися з вогнем, нема диму без вогню*. Це значно полегшує їхнє розуміння та сприяє активному використанню, а також пояснює високі показники впізнаваності саме цих одиниць серед опитаних студентів та випускників. Натомість фразеологізми, які не мають прямих семантичних аналогів в українській мові, виявились значно менш знайомими, тому потребують глибшого культурного та контекстуального розуміння.

Цікаві результати спостерігаються також під час аналізу варіантів фразеологізму *dolewać oliwy do ognia* «підпалити або щось розпалило вже триваючу суперечку або конфлікт» (WSJP), де більшість респондентів (28 осіб, 51,9%) правильно обрали нормативний варіант. Водночас 11 (20,4%) вважали правильним *dolewać benzyny do ognia*, ще 10 (18,5%) припустили, що обидві форми є правильними.

Найменш відомим серед усіх аналізованих ФО виявився *krzyżowy ogień pytań*, що означає «серію швидко поставлених одне за одним запитань, які не дають змоги обміркувати відповідь» (ISJP). Лише 14 осіб (25,9%) обрали правильний варіант, 4 (7,4%) – помилковий, а саме *krzyżowy ogień zadań*. Тоді як більшість (31 особа, 57,4%) зазначили, що взагалі не знають цього фразеологізму.

Також добір саме цих фразеологізмів не був випадковий, адже у процесі опрацювання корпусних джерел польської мови було зафіксовано приклади, у яких спостерігається заміна компонента у ФО з компонентом *ogień*. Саме з огляду на цю варіативність досліджувані одиниці були включені до анкети, що дозволило перевірити рівень впізнаваності фразеологічної норми серед респондентів.

Отже, серед фразеологізмів з компонентом *ogień* найвищий рівень вживання мають *igrać z ogniem*, *nie ma dymu bez ognia*, *pójść w ogień za kimś/czymś*, *dolewać oliwy do ognia*. Решта досліджуваних ФО, а саме *na pierwszy ogień*, *wyciągać kasztany z ognia*, *słomiany ogień* та *krzyżowy ogień pytań* – переважно перебувають у пасивному словниковому запасі респондентів або зовсім їм невідомі.

2.3.1.2. Фразеологічні одиниці з компонентом *wiatr*

У групі фразеологізмів із компонентом *wiatr* спостерігається значна різниця у рівні їхнього впізнавання та частоті вживання серед студентів і випускників-полоністів. Найвищий рівень розпізнавання спостерігається у випадку фразеологізму *szukać wiatru w polu* «робити щось без шансів на успіх» (SJP PWN). Його добре знають і активно вживають 35 респондентів (64,8%), ще 14 (25,9%) обмежуються лише знанням без активного використання, тоді як 4 особи (7,4%) чули цей вислів, але не розуміють значення, і лише один студент (1,9%) не знайомий з ним зовсім. Такий високий рівень обізнаності може

пояснюватись прозорою метафоричністю та наявністю аналогічного вислову в українській мові *шукати вітру в полі*.

Досить добре відомим серед опитаних також фразеологізм *inny wiatr powiał* «ситуація повністю змінилася» (WSJP). Вживають 15 осіб (27,8%), ще стільки ж зазначили, що знають, але не використовують, 11 (20,4%) лише чули, а 13 (24,1%) не знають цього фразеологізму.

Натомість ФО *złapać wiatr w żagle* «скористатись сприятливими обставинами і енергійно почати діяти, розвиваючи цю діяльність після періоду застою» (WFS) характеризується середнім рівнем знання. Її вживають 10 респондентів (18,5%), ще 11 (20,4%) зазначили, що знають, але не користуються, 14 (25,9%) лише чули, тоді як 19 (25,2%) не знайомі з нею взагалі.

Фразеологізм *chorągiewka na wietrze* «людина, яка легко змінює думку або поведінку під впливом інших» (WSJP) також демонструє доволі низький рівень вживання. Його активно використовують лише 7 осіб (12,9%), 8 (14,8%) знають, але не застосовують, 14 (25,9%) чули, проте не знають дефініції, а 25 (46,3%) не знають зовсім. Це дає підстави вважати, що дана одиниця перебуває на периферії мовної компетенції респондентів.

Подібна ситуація спостерігається й щодо фразеологізму *romyślne wiatry* «сприятливі умови» (WSJP). Його знають і використовують лише 6 респондентів (11,1%), ще 12 (22,2%) обмежуються знанням без уживання, тоді як понад половина опитаних, а саме 36 осіб (66,7%) або лише чули, або взагалі не знають цього фразеологізму.

Значно нижчі показники має ФО *wystawiać kogoś do wiatru* «обманювати когось, не виконуючи попередніх обов'язків» (WSJP). Її вживають лише 3 особи (5,6%), ще 9 (16,7%) зазначили, що знають, але не використовують, тоді як 42 респонденти (77,7%) або не знають, або не розуміють значення.

Фразеологізм *na cztery wiatry* «жорстоко, безжально і без можливості повернення» (WSJP) демонструє подібну тенденцію, адже знайомі з ним 29 респондентів (53,7%), а для 25 осіб (46,3%) він є невідомий або зовсім незрозумілий.

Під час аналізу результатів анкетування окрему увагу привертає питання, пов'язане з уживанням фразеологізму *rzucić słowa na wiatr* «говорити без наміру виконати сказане» (WSJP). Більшість опитаних, а саме 36 осіб (66,7%) правильно визначили саме цей варіант як нормативний. Водночас 8 респондентів (14,8%) обрали форму *rzucić obietnice na wiatr*, яка не фіксується в словниках, але може виникати від впливом логічної асоціації між словами. Ще 7 осіб (13%) вважали, що обидва варіанти є правильними, а 2 (3,7%) зізналися, що цього фразеологізму не знають. Результати свідчать про достатній рівень фразеологічної компетенції респондентів, але також демонструють певну схильність до утворення ненормативних варіантів.

Отже, серед фразеологізмів з компонентом *wiatr* найвищу частоту вживання мають *szukać wiatru w polu*, *inny wiatr powiał*, тоді як решта одиниць перебувають переважно в пасивному словнику респондентів.

2.3.1.3. Фразеологічні одиниці з компонентом *woda*

У групі фразеологізмів із компонентом *woda* також простежується значна варіативність у рівні впізнавання та частоті використання серед студентів і випускників-полоністів.

Найвищий рівень знання зафіксовано у випадку фразеологізму *jak ryba w wodzie* «відчувати себе дуже комфортно і невимушено в місці або ситуації» (WSJP). Його знають і активно використовують 43 респонденти (79,6%), ще 10 осіб (18,5%) обмежуються лише знанням без уживання, а один студент (1,9%) зазначив, що не знає. Такий результат можна пояснити частим вживанням фразеологізму та наявністю його прямого відповідника *як риба у воді* в українській мові.

Високий рівень розпізнавання спостерігається в *być podobnym jak dwie krople wody* «хтось є дуже схожим» (SJP). Вживають цей фразеологізм 40 осіб (74,1%), ще 11 (20,4%) знають, але не користуються ним, а 3 (5,5%) лише чули, проте не знають дефініції. Його популярність також зумовлена як частотою вживання,

так і повною відповідністю українському фразеологізму *schożi jak dwie kropki wody*.

Досить добре відомим серед респондентів є фразеологізм *lać wodę* «говорити або писати багато, але не по суті» (WSJP). Про нього знають і використовують 29 осіб (53,7%), ще 11 (20,4%) знають, але не вживають, стільки ж (20,4%) лише чули, тоді як 3 (5,5%) не знають зовсім. Подібний фразеологізм трапляється і в українській мові – *лити воду*, що, ймовірно, впливає на рівень розуміння.

Фразеологізм *czyste j wody* «той, що має всі характеристики, приписувані моделі людини, речі чи явища» (WSJP) відомий 39 респондентам (72,2%), серед яких 21 (38,9%) його використовують.

Натомість ФО *jak kamień w wodę* «зникнути безслідно» (WSJP) і *utopić w łyżce wody* «відчувати до когось ворожість або бажати зла» (WSJP) демонструють середній рівень знання. Перший фразеологізм вживають 19 осіб (35,2%), ще 12 (22,2%) знають, але не користуються, тоді як другий вживають 18 респондентів (33,3%), а 24 (44,4%) обмежуються лише пасивним знанням.

Менш відомим серед респондентів є фразеологізм *burza w szklance wody* «конфлікт, перебіг якого занадто бурхливий по відношенню до його причин, які, як правило, досить тривіальні» (WSJP), який знають і вживають 14 осіб (25,9%). Ще менш поширеними є ФО *w gorącej wodzie kąpany* «нетерплячий, імпульсивний» (WSJP) та *woda sodowa uderzyła do głowy* «стати зарозумілим після досягнення успіху» (WSJP), які згадали лише 3 (5,6%) та 4 (7,4%) особи.

ФО *słynąć jak woda po kaczce* «щось ні на кого не справило ніякого враження, хоча сподівались, що це вразить людину» (WSJP) демонструє подібну тенденцію, адже лише 11 осіб (20,4%) її вживають, 24 (44,4%) знають, але не використовують, 14 (25,9%) лише чули і не знають значення, тоді як 5 (9,3%) не знають зовсім. Дещо рідше вживають ФО *dziesiąta woda po kisielu* «дуже далекий родич» – лише 12 респондентів (22,2%).

Фразеологізми *rzucić na głęboką wodę* «ставити когось перед складним завданням, з яким йому доводиться справлятися самостійно» (WSF), *wypływać na szerokie wody* «починати діяти в більшому масштабі і досягати успіху»

(WSJP) є маловідомими серед респондентів, адже їх знають та використовують по 6 осіб (11,1%). Натомість фразеологізм *woda na czyjś tył* «щось, що сприяє планам або очікуванням зазначеної особи» (WSJP) хоч також вживається рідко (6 осіб, 11,1%), загалом знайомий значно ширшому колу опитаних, адже 30 респондентів (55,6%) зазначили, що чули його або знають значення без активного використання.

ФО *robić wodę z mózgu* «навмисно вводити в оману і дурити когось, даючи неправдиву або суперечливу інформацію» (ISJP) також демонструє відносно низький рівень застосування, адже лише 9 респондентів (16,7%) знає та використовує її, ще 17 (31,5%) знають, але не вживають.

В окремих питаннях анкети респондентам було запропоновано обрати нормативну форму, де 37 опитаних (68,5%) правильно визначили нормативний варіант *nabrać wody w usta* «не хотіти говорити, коментувати щось» (WSJP), тоді як 6 (11,1%) віддали перевагу формі *wziąć wodę w usta*. Подібна ситуація є при виборі форми *palcem po wodzie pisany*, яку як правильну зазначили 24 респонденти (44,4%), натомість 15 (27,8%) обрали варіант *kijem na wodzie pisany*.

Отже, серед фразеологізмів з компонентом *woda* найбільше використовують респонденти фразеологізми *jak ryba w wodzie*, *być podobnym jak dwie krople wody*. Решта одиниць залишаються переважно у пасивному словнику.

2.3.1.4. Фразеологічні одиниці з компонентом *ziemia*

Отже, найвищий рівень обізнаності продемонстрував фразеологізм *ziemia usuwa się spod nóg*, який означає «знаходитись в складній, несприятливій і небезпечній ситуації» (WSJP). Його впізнають 51 респондент (94,4%), серед них 32 (59,3%) активно використовують, 16 (29,6%) знають, але не застосовують, 3 (5,6%) лише чули цей вираз і не знають його значення.

Фразеологізм *pojawić się jak spod ziemi* «раптом і неочікувано з'явитися» (WSJP) використовують 30 опитаних (55,6%), не вживають 14 (25,9%), 4 (7,4%) лише чули, тоді як 6 (11,1%) не знають зовсім.

Досить поширеною є ФО *twardo stąpać po ziemi* «бути реалістом, тверезо оцінювати ситуацію» (WSJP). Її впізнають 51 особа (94,4%), серед яких 23 (42,6%) знають і використовують, 24 (44,4%) знають, але не застосовують, 4 (7,4%) лише чули, тоді як 3 (5,6%) не знайомі з нею.

Побідні показники має ФО *schodzić z obłoków na ziemię* «перестати мріяти, повернутись до реальності» (WSJP), яку використовують 23 опитані (42,6%), а 14 (25,9%) або не знають, або лише чули.

Деяко нижчий, але все ще високий рівень знання має фразеологізм *znikać z powierzchni ziemi* «зникнути без сліду» (SJP PWN). Його добре розуміють і вживають 20 осіб (37%), ще 22 (40,7%) знають, але не вживають. П'ятеро (9,3%) лише чули цей вираз, а семеро (12,9%) не знайомі з ним взагалі.

Менш уживаним виявився фразеологізм *ziemia pali się pod nogami* «знаходитися в складній, небезпечній ситуації» (WSJP), адже використовують лише 12 осіб (22,2%). Подібна тенденція простежується у випадку фразеологізму *ktoś ledwo odrósł od ziemi* «ще дуже молодий» (WSJP), адже вживають лише 6 осіб (11,1%).

ФО *wdeptać w ziemię* «принизити когось» (WSJP) активно використовують лише 5 респондентів (9,3%), 22 (40,7%) обмежуються пасивним знанням, 10 (18,5%) лише чули, але не розуміють, і 17 (31,5%) не знайомі з нею зовсім.

Варто зазначити, що на розуміння окремих одиниць, ймовірно, впливає наявність близьких відповідників в українській мові, що може сприяти їх легшому впізнаванню й інтерпретації серед респондентів. Наприклад, *земля йде з-під ніг, зникнути з лиця землі*.

Під час аналізу варіантів фразеологізму *zapaść się pod ziemię ze wstydu* «комусь дуже соромно» (ISJP) більшість осіб обрали нормативний варіант. Варіант *zakopać się pod ziemię ze wstydu* набрав 14 відповідей (25,9%), ще 6 осіб (11,1%) вважали, що обидві форми правильні, 3 (5,6%) – що жодна не є

правильною, тоді як 6 респондентів (11,1%) не знали цього фразеологізму. Вибір ненормативної варіанту може бути пов'язаний із тенденцією до утворення виразів із прозорішим буквальним змістом, що спрощує розуміння фразеологізму.

Отже, респонденти впізнають і вживають фразеологізми з компонентом *ziemia*, проте частина з них перебуває у пасивному словнику або є маловідомими, зокрема *ktoś ledwo odrósł od ziemi*, *wdeptać w ziemię* і *ziemia pali się pod nogami*.

2.3.2. Аналіз інтерпретації значень вибраних одиниць

Фразеологізми є невід'ємною частиною кожної мови, тому вони детально описані та систематизовані в словниках. Однак мова постійно розвивається, а значення сталих виразів можуть сприйматися по-іншому залежно від мовного досвіду. Ми проаналізували, як респонденти розуміють фразеологізми з компонентом назвою природної стихії, і наскільки їхні відповіді збігаються зі словниковим тлумаченням.

2.3.2.1. *Jak ryba w wodzie*

Найвідомішим серед опитаних фразеологізмом, пов'язаним зі стихією води є *jak ryba w wodzie* «відчувати себе дуже невимушено» (WSJP). Більшість з респондентів (85%) правильно розуміють значення цієї ФО.

Найчастіше вони пояснювали як «*czuć się dobrze w jakiejś sytuacji*», «*czuć się komfortowo*», «*być w swoim środowisku*», «*почуватись природно й упевнено*». Такі тлумачення відповідають словниковому значенню й показують, що одиниця добре закріплена у мовній свідомості студентів і випускників-полоністів. Частина респондентів подала також український еквівалент «*бути у своїй тарілці*», що підтверджує подібність образного сприйняття в польській та українській мовах.

Однак у кількох відповідях з'явилися відхилення від нормативного значення. Одним з прикладів є пояснення «*człowiek, który pewny siebie*». У цьому випадку фразеологізм сприймається як опис людини, що почувалася впевнено. Хоч це не повністю відповідає словниковому визначенню, інтерпретація все ж зберігає позитивний елемент, а саме внутрішню силу і свободу дій.

Інші респонденти також подали визначення як «*być spokojnym i zrelaksowanym*». Тут значення звужується, оскільки зосереджується лише на стані спокою, без урахування головного елемента – невимушеності у середовищі. Це свідчить, що образ води як символу гармонії та рівноваги часто впливає на інтерпретацію змісту.

Цікавим є поодинокий випадок, коли один з респондентів пояснив фразеологізм через дієслово «*milczeć*». Імовірно, це сталося тому, що він несвідомо асоціював компонент *ryba* з образом мовчазності, відомим з українського виразу *мовчати, як риба* (СФУМ). Така відповідь демонструє, як знайомий образ може переважити контекст і спричинити зміну значення, що є прикладом інтерференції образів.

Водночас частина осіб подала сучасніше трактування ФО, а саме «*czuć się dobrze w jakiejś dziedzinie*», «*mieć kompetencje w danej dziedzinie*». Тут фразеологізм розуміється ширше – як упевненість у власних вміннях і професійній сфері. Це відображає сучасне вживання цієї одиниці у мові, зокрема для позначення людини, яка добре почувалася у своїй галузі чи ролі.

Окремі нетипові відповіді, такі як «*гарно*» чи «*тихо*», свідчать про поверхневе або асоціативне сприйняття фразеологізму. У першому випадку увага респондента зосереджена на позитивній оцінці, а в другому – на образних властивостях самої води. Обидва варіанти віддаляються від фразеологічного значення, проте демонструють дію образного мислення та вплив буквального компонента на інтерпретацію змісту.

Отже, фразеологізм *jak ryba w wodzie* є добре відомою одиницею. Його значення зрозуміле більшості респондентів, а незначні відхилення у розумінні значення зумовлені переважно асоціативними чинниками.

2.3.2.2. Dziesiąta woda po kisielu

Серед фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії, цікавим прикладом є *dziesiąta woda po kisielu* (WSJP). Він вживається для позначення дуже далекого родича або чогось, що лише формально пов'язане з іншим. Образ води у цьому фразеологізмі підкреслює розмитість і втрату сутності, що метафорично передає ідею ослаблення зв'язків і віддаленості, передусім у родинних стосунках. Саме тому одиниця становить інтерес у контексті аналізу фразеологізмів, оскільки демонструє, як елемент води формує певне емоційно-образне сприйняття, а також дає змогу простежити як функціонує у мовній свідомості респондентів.

Більшість осіб (52%) правильно визначили загальне значення цього фразеологізму. У відповідях найчастіше з'являлись такі формулювання: «*дуже далекий родич*», «*далека родина*», «*практично чужа особа, хоч і родич*». Такі тлумачення відповідають словниковому визначенню і демонструють, що фразеологізм є зрозумілим і впізнаваним.

Водночас у частини відповідей спостерігаються відхилення від нормативного значення. Декілька осіб подали трактування такі як «*щось, що сталося дуже давно, і не є актуальним*», або «*щось незначне, слабке*». У таких випадках ідея віддаленості переноситься не на родинні зв'язки, а на часову чи емоційну сферу. Це свідчить про поступове розширення значення, адже респонденти сприймають образ вже у ширшому, абстрактному сенсі.

Дехто з опитаних пояснив фразеологізм як «*ktoś, kto nie ma większego znaczenia w rodzinie*». У цьому випадку значення трохи відрізняється від нормативного, адже респондент зробив наголос не на віддаленості родинних

зв'язків, а на низькому статусі особи в родині. Відбулося зміщення акценту, адже замість ідеї далекої спорідненості з'являється елемент соціальної оцінки.

Окрему групу становлять інтерпретації з елементом суб'єктивного досвіду, як «*znamy się tylko z rodzinnych spotkań*», «*ktoś, kto teoretycznie z rodziny, ale praktycznie obcy*». Такі формулювання є показовими, адже відображають усвідомлену інтерпретацію образу, а не лише відтворення значення.

Один з респондентів охарактеризував фразеологізм як «*маловідомий*». Така відповідь не містить власне тлумачення значення, однак показує, що він або не пам'ятає значення, або ніколи не стикався з ним у мовленні.

Частина респондентів зазначили, що не знають або не пам'ятають цього фразеологізму. Такі відповіді свідчать про пасивне володіння одиницею, тобто її розуміння можливе лише за умови контексту, але активне вживання в мовленні є малоімовірним.

Отже, фразеологізм *dziesiąta woda po kisielu* залишається зрозумілим для більшості осіб і зберігає своє основне значення. Водночас спостерігається певне розширення його тлумачення та послаблення родинного аспекту, що свідчить про зміни у сприйнятті та часткове ослаблення активного функціонування цієї одиниці.

2.3.2.3. *Igrać z ogniem*

Одним з найчастіше впізнаваних фразеологізмів, пов'язаних зі стихією вогню, серед опитаних є *igrać z ogniem* «свідомо наражати себе на небезпеку» (SJP). Переважна більшість респондентів (92,6%) подала правильно або наближено до нормативного значення, пояснюючи його як «*ryzykować*», «*narażać się na niebezpieczeństwo*», «*robić coś niebezpiecznego*». Таке розуміння, найімовірніше, пояснюється впливом української мови, у якій існує відповідник – *гратися з вогнем* (СФУМ). Ідентичність структури і образу значно полегшує сприйняття польської ФО й зменшує можливість помилки.

Ближчим до нормативного значення є «свідомо або несвідомо наражати себе на небезпеку», у якому збережено семантику ризику, хоча додавання опозиції свідомо/несвідомо дещо розширює межі значення.

Дещо іншу групу становлять відповіді, у яких респонденти пояснювали фразеологізм як «*prowokować los*», «*robić coś lekkomyślnie*», «*wchodzić w niebezpieczną sytuację z ciekawości*». У цих випадках зміщується акцент з конкретної небезпеки на ризиковану чи необачну поведінку. Такі інтерпретації могли виникнути під впливом ширшого розуміння компонента *ogień* як символу сили, з якою не слід «жартувати».

Дещо віддалені від нормативного значення є відповіді такі як «*bawić się z czymś niebezpiecznym*», «*bawić się z ogniem*». У частини респондентів спостерігається заміна дієслова *igrać* на *bawić się*, що, ймовірно, зумовлено впливом української мови, де можливі два синонімічні варіанти – *гратися з вогнем* і *бавитися з вогнем*. Натомість в польській мові ці дієслова розмежовані, тому така заміна свідчить про міжмовну інтерференцію.

Серед відповідей траплялись й інші цікаві варіанти, такі як «*потрапляти в небезпечні ситуації*», що свідчить про пасивне сприйняття дії, адже суб'єкт не свідомо ризикує, а опиняється в загрозованих обставинах. У цьому випадку зміщується акцент з власної ініціативи на випадковість або зовнішній вплив.

Один з респондентів подав визначення «*робити щось небезпечно, щось може в хвилині рухнути*», що відчутно підсилює значення. Наголошується на миттєвості потенційної загрози, що асоціюється зі стихією вогню як силою раптового руйнування.

Натомість відповідь «*спектися*» свідчить про буквальне сприйняття фразеологізму. Респондент, очевидно, ототожнив образ вогню з реальним фізичним явищем і зрозумів у прямому значенні, а саме як дію, що призводить до опіку або шкоди.

Отже, більшість респондентів правильно інтерпретували фразеологізм *igrać z ogniem*, що свідчить про його високу впізнаваність та прозору образність, пов'язану зі стихією вогню.

2.3.2.4. Pójsć w ogień za kimś

Одним з фразеологізмів, обраних для аналізу у цьому дослідженні є *pójsć w ogień za kimś* «зробити все для когось» (WSJP). Його було включено до анкети через виразний образ, пов'язаний зі стихією вогню, а також через наявність близького за змістом українського відповідника – *питу у вогонь і в воду за когось* (СФУМ), що могло вплинути на розуміння респондентів.

Переважає більшість опитуваних (67%) правильно пояснили ФО, визначаючи її як «зробити все для когось», «бути готовим на все заради людини», «*zrobić wszystko dla kogoś*». Такі відповіді відображають правильне розуміння основного змісту – готовності допомогти, підтримати або пожертвувати собою заради іншої людини.

До групи відповідей, найближчих до нормативного значення, належать формулювання «пожертвувати собою», «бути готовим навіть віддати життя». У них збережено семантику ризику, самопожертви та глибокої відданості.

Водночас у частини відповідей, таких як «*ufam ti w stu procentach*», «*dla mnie to też oznacza lojalność w przyjaźni*», «бути відданим», «цілковито довіряти людині», «безумовна солідарність» помітне зміщення значення з дії на почуття. Для цих респондентів фразеологізм асоціюється з довірою, дружбою та внутрішньою готовністю підтримати іншу особу, частково втрачаючи первинний елемент ризику.

Цікавою є група відповідей, у яких опитані особи надали буквральні або конкретні інтерпретації, а саме «*kogoś uratować*», «*przyjść komuś na pomoc*», «*zrobić coś niebezpiecznego z kimś*». У цих випадках акцент переноситься з метафоричного на реальний рівень дії, адже респонденти розуміють фразеологізм як конкретну допомогу у небезпечній ситуації. Подібні відповіді можуть свідчити про зниження рівня абстрактності сприйняття.

Поодинокую, але показовою є відповідь «зробити біду комусь», яка повністю відходить від нормативного значення. Ймовірно, респондент ототожнив образ вогню з його руйнівною силою й сприйняв фразеологізм у

прямому, негативному сенсі – як дію, що приносить шкоду. Такий приклад демонструє, як буквальне тлумачення може призвести до зміни змісту на протилежний.

У відповідях «розділити проблеми разом з людиною», «пройти з людиною через життєві випробування», спостерігається розширення семантики у бік спільного досвіду чи підтримки у труднощах. ФО набуває значення не лише готовності зробити все для когось, а й емоційної близькості та співпереживання.

Отже, фразеологізм *rójść w ogień za kims* добре відомий респондентам, що пояснюється їхньою мовною обізнаністю та наявністю близького відповідника в українській мові. У більшості випадків він функціонує відповідно до нормативного значення, водночас у частини відповідей помітне відходження від цієї норми, адже одиниця набуває значення довіри чи емоційної близькості. Це демонструє не лише стабільне нормативне функціонування, а й тенденцію до емоційного переосмислення під впливом міжмовних та індивідуально-асоціативних чинників.

2.3.2.5. Schodzić z obłoków na ziemię

До групи фразеологізмів із компонентом назвою природної стихії належить *schodzić z obłoków na ziemię* «переставати мріяти і починати мислити раціонально» (WSJP). Образ «сходження з хмар» має чітку просторову метафору, що відображає перехід від нереального, ідеалізованого бачення до реальності. Таким чином, компонент *ziemia* у складі цього фразеологізму виступає символом твердої опори, практичного мислення та зіткнення з дійсністю.

Серед поданих респондентами пояснень фразеологізму (85%) переважають такі, що зберігають основне значення. Найчастіше повторювались формулювання «*wracać do rzeczywistości*», «*przestać marzyć*», «*повернутись до реальності*», «*przestać żyć iluzją*», «*zacząć myśleć realistycznie*». Ймовірно,

правильне сприйняття пов'язане з прозорістю образу, а також одиниця має майже буквальний український відповідник – *спуститись з неба на землю* (СФУМ).

У частини респондентів спостерігається відхід від нормативного значення. У деяких випадках фразеологізм пояснюється як «не ставити себе вище за інших», «спустити своє ego до норми» або «*być ze wszystkimi na równi i nie królować*». Респонденти інтерпретують його як заклик до скромності чи рівності між людьми, а не як позначення переходу від мрійливості до раціонального мислення. Така зміна сенсу може бути пояснена тим, що образ хмар викликає асоціації з піднесеністю, зверхністю і віддаленістю від звичайних людей, тому «сходження з хмар» у мовній свідомості сприймається як позбавлення зверхності.

Окремі відповіді, наприклад «бути незрячим» відображають індивідуальне, асоціативне сприйняття ФО. У цьому випадку респондент, очевидно, хибно інтерпретував образ «перебування в хмарах», ототожнивши його з нездатністю бачити реальність, тому наділив одиницю протилежним значенням – не повернення до реальності, а станом її втрати.

Отже, фразеологізм *schodzić z obłoków na ziemię* загалом правильно інтерпретується студентами й випускниками полоністики як повернення до реальності та відмова від ідеалізованого бачення світу. Водночас частина респондентів демонструє відхід від нормативного значення. Це свідчить про активне функціонування фразеологізму в їхній мовній свідомості, де він зазнає семантичного переосмислення та набуває додаткових відтінків змісту.

2.3.2.6. Ziemia pali się pod nogami

Фразеологізм *ziemia pali się pod nogami* (WSJP), означає ситуацію, коли людина перебуває у складному, несприятливому або небезпечному середовищі. Образ «палаючої землі» під ногами символізує втрату ґрунту, відчуття загрози та необхідність діяти негайно.

Близькими до нормативного значення (50%) є відповіді, такі як «*trudna sytuacja*», «*znajdować się w trudnej sytuacji*», «*бути в небезпечному становищі*», «*коли хтось перебуває у складній та небезпечній ситуації*». У цих відповідях респонденти цілком відтворили основний смисловий компонент фразеологізму – перебування в небезпеці або критичному середовищі.

Частина респондентів продемонструвала ще глибше розуміння, акцентуючи увагу не лише на об'єктивній складності ситуації, а й на психологічному тиску, який вона викликає: «*oznacza sytuację, w której ktoś znajduje się w trudnym położeniu, przeżywa silną presję, czuje zbliżające się zagrożenie lub musi szybko uciekać*», «*ситуація, в якій хтось опиняється у дуже складній, небезпечній ситуації або відчуває неминучу загрозу та величезний тиск у часі, що змушує його діяти негайно*». Ці інтерпретації не лише відповідають нормативному значенню, а й демонструють усвідомлення емоційного аспекту фразеологізму – внутрішнього відчуття небезпеки, страху чи безвиході.

Водночас у частини учасників спостерігається відхилення від нормативного значення, здебільшого пов'язане з буквальним тлумаченням або перенесенням образу в інший контекст. Відповіді «*дуже спішити кудись*», «*szybko trzeba działać, bo nie ma czasu*», «*це коли ситуація стає терміною, треба швидко діяти*», «*bardzo się śpieszyć*» відображають динаміку й терміновість дії, однак без складника небезпеки чи загрози. Це свідчить, що для опитаних, якщо «земля горить під ногами», насамперед потрібно тікати, отже фразеологізм асоціюється з поспіхом, що робить ці трактування помилковими. Цікавою є відповідь «*ktoś kto biegnie szybko*», що передає буквальне розуміння ФО як фізичної дії – бігу чи швидкого руху, і свідчить про спробу інтерпретувати одиницю без урахування її переносного значення, тому таке тлумачення теж слід вважати хибним.

На думку деяких респондентів, фразеологізм означає «*soromit się*», «*tracić pewność siebie*». Вони пов'язують його з внутрішнім емоційним станом – збентеженням або втратою впевненості. Подібне трактування може бути зумовлене перенесенням образу «палаючої землі» на інший, знайомий мовцям

фразеологізм – *palić się ze wstydu*. Спільним елементом є мотив «палаючого» або «обпікаючого» середовища, яке викликає дискомфорт, тому респонденти інтерпретують одиницю через емоційне напруження чи сором. Така асоціація, однак, віддаляє їх від нормативного значення ФО і свідчить про спробу пояснити його через близькі, або семантично інші образи.

Відповіді «*szok*», «*все погано*» мають узагальнений негативний зміст і відображають лише емоційну реакцію чи складну ситуацію, без конкретизації контексту. Нашу увагу також привернула відповідь – «*усе горить*», де респондент трактує фразеологізм буквально, як фізичне горіння.

Інтерпретація «*жахливі умови десь*» можна пояснити зміщенням уваги з особи, яка перебуває у небезпечному становищі, на самі обставини. Образ «палаючої землі» був сприйнятий буквально або асоціативно як позначення місця з важкими, нестерпними умовами.

Найбільш віддаленою від фразеологічного значення є відповідь «*видно брехню, на злодієві шапка горить*». Це свідчить про спробу учасника анкетування знайти знайомий аналог у власній мовній системі – *на злодієві шапка горить*, проте внаслідок цього фразеологізм отримав цілком інше смислове наповнення. У польському фразеологізмі компонент *pali się* позначає небезпечну або загрозову ситуацію, тоді як в українському має конотацію викриття провини.

Отже, результати засвідчують, що більшість опитаних правильно розпізнали значення фразеологізму, проте частина респондентів сприйняла його більше у вужчому сенсі, а деякі асоціативно або буквально.

2.3.2.7. Złapać wiatr w żagle

ФО *złapać wiatr w żagle* «скористатись сприятливими обставинами і енергійно почати діяти, розвиваючи цю діяльність після періоду застою» (WFS) належить до одиниць із позитивною конотацією, яка пов'язана з активністю, рухом вперед, новими силами та енергією до дії.

Аналіз відповідей респондентів показує, що більшість із них (67,3%) правильно трактують значення фразеологізму: «*widczuci przypływ natychnienia, коли все починає виходити*», «*nabierać się energii, rozpędu do działania*», «*rozpoczęcie działania z dużą energią i entuzjazmem, często po okresie stagnacji lub trudności*», «*скористатись слушним моментом і активно поновити діяльність*». Респонденти відтворюють ідею активного початку, натхнення, енергії, успіху або сприятливого розвитку подій.

Проте у відповіді «*стати збудженим, метушливим*» помітно звуження значення. Респондент зосереджується на зовнішньому прояві активності, сприймаючи її як емоційну поведінку, ніж як цілеспрямовану енергійну дію.

Інтерпретація «*опинитися під водою*» є прикладом буквального сприйняття елементів фразеологізму. Ймовірно, учасник опитування ототожнив морський образ з небезпекою або потраплянням у складну ситуацію, і замість успішного руху вперед маємо уявлення про занурення, труднощі чи загрозу.

Схожий механізм спостерігається у відповіді «*sytuacja, w której ktoś znajduje się w bardzo trudnej, niebezpiecznej sytuacji, lub odczuwa zbliżające się zagrożenie i ogromną presję czasową, która wręcz zmusza go do natychmiastowego działania*». Респондент сприймає метафору вітру і вітрил у контексті боротьби зі стихією, тобто як кризовий стан, що вимагає термінових дій. У зв'язку з цим, постає запитання: чи не інтерпретують учасники опитування компонент *żagle* – через нечітке розуміння його значення – як метафоричне позначення «легень»? Можливо, для них ця ФО асоціюється з образом «хапання ковтка повітря після перебування під водою», тобто з відновленням дихання у критичній ситуації.

У відповідях «*повезло*», «*пощастити*» фразеологізм трактується лише як удача або збіг сприятливих обставин, без наголосу на власних діях суб'єкта. Таке розуміння охоплює лише частину нормативного значення, пов'язану з наявністю позитивних умов, проте ігнорує активну роль особи, яка має «зловити вітер» і використати можливість.

Цікавою є інтерпретація «*це як спіймати хвилю*», адже респондент використовує аналогію з іншим висловом, що має схоже загальне значення –

використання сприятливого моменту для руху вперед. Таке ототожнення свідчить про інтуїтивне відчуття змісту фразеологізму, але водночас про часткову заміну культурного образу польського фразеологізму на більш універсальний, близький мовцєві.

Окрема група відповідей засвідчує відсутність знання цього фразеологізму: «*nie znam*», «*nie wiem*», «*не знаю значення цього фразеологізму*». Такий результат можна пояснити обмеженим ступенем засвоєння студентами та випускниками, для яких подібні одиниці не завжди належать до активного словникового запасу.

Отже, можна зазначити, що більшість учасників анкетування правильно інтерпретували фразеологізм, відтворюючи його основні семантичні компоненти – натхнення, енергію та рух вперед. ФО функціонує переважно в позитивному контексті, проте поодинокі відхилення у трактуванні демонструють схильність до буквального осмислення образу або неповне засвоєння, що може бути зумовлено різним рівнем мовної компетенції респондентів.

2.3.2.8. Szukać wiatru w polu

Фразеологізм *szukać wiatru w polu* означає «робити щось без шансів на успіх» (SJP PWN) позначає ситуацію, у якій зусилля людини не можуть принести очікуваного результату. Образ «вітру в полі» підкреслює невловимість і недосяжність об'єкта пошуку, створюючи відчуття марності дій та їхньої приреченості.

Переважає частина респондентів (80%) продемонструвала коректне розуміння фразеологізму: «*марні, безнадійні або без сенсу дії*», «*шукати намарно*», «*działanie skazane na porażkę*», «*daremne, bezowocne staranie o coś*», «*szukać czegoś niemożliwego do znalezienia*». Така велика група відповідей демонструє, що більшість респондентів правильно зрозуміли основний семантичний компонент – безнадійність дії, марність або недосяжність мети.

Частина формулювань подається через мотив пошуку, а інші через характеристику самої дії як неможливої. Така близькість інтерпретацій свідчить про те, що образність фразеологізму достатньо прозора для учасників анкетування.

Аналізуючи відповіді респондентів, спостерігаємо, що вони часто використовують міжмовні аналогії або опираються на схожі образи в рідній мові, що видно у відповіді *«це як шукати голку в стозі сіна»*. Цікаво також, що в українській мові існує повний еквівалент – *шукати вітру в полі* (СФУМ). Це може свідчити, що правильне розуміння польською фразеологізму частково зумовлене наявністю прямого структурного відповідника.

Невелика частина відповідей демонструє відхід від нормативного значення. У відповіді *«nie mieć czegoś do działania, nie mieć cel w życiu»* ФО інтерпретовано як відсутність цілей, і подібне розширення семантики може бути наслідком сприйняття образу «вітру» як чогось невловимого і асоціювання цього з втратою орієнтирів.

На думку деяких респондентів фразеологізм означає *«nie ma sensu kogoś szukać»*, *«ten frazeologizm oznacza, że nie ma sensu kogoś albo coś znaleźć»*. Тут респонденти звели значення до ситуації особистого пошуку конкретної людини або предмета, хоча фразеологізм має ширше застосування.

Поодинокую, але показовою є відповідь *«o kimś, to wierzy, że każdy ślad ma sens»*, яка майже повністю віддаляється від нормативної інтерпретації. Тут фразеологізм розуміється як характеристика людини, що надає значення кожному сліду чи сигналу. Ймовірно, це внаслідок буквального аналізу, де «сліди вітру» могли бути інтерпретовані як знаки, за якими хтось намагається йти.

Привернула нашу увагу відповідь *«нічого не робити»*, адже таке трактування означає повну відсутність дії. Таке пояснення, могло виникнути через хибне сприйняття образу, і показує, що окремі респонденти не розпізнали ключового елемента – марних зусиль, а не бездіяльності.

Отже, більшість відповідей відтворює нормативне значення, а відхилення трапляються рідко і здебільшого пов'язані або з надмірною конкретизацією ситуації пошуку, або з зовнішніми асоціаціями, не пов'язані зі змістом фразеологізму.

Таким чином, проведене анкетування дозволило простежити рівень знання, розуміння та функціонування фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії серед студентів та випускників-полоністів. Отримані результати свідчать, що ступінь впізнаваності та активності вживання окремих ФО значною мірою залежить від кількох чинників, а саме частоти їх появи в сучасному мовленні, наявності українських відповідників, прозорості образної мотивації та контекстуального функціонування в польській мові. Найвищий рівень розпізнавання і вживання продемонстрували фразеологізми з компонентами *ogień* і *woda*, особливо ті, що мають безпосередні відповідники в українській мові: *igrać z ogniem*, *nie ma dymu bez ognia*, *jak ryba w wodzie*, *być podobnym jak dwie krople wody*. Їхнє значення зрозуміле більшості респондентів, і вони активно функціонують у їхньому мовленні. Фразеологізми з компонентами *wiatr* і *ziemia* також демонструють помітну диференціацію у рівні знання. Найвідомішими серед них виявилися одиниці *szukać wiatru w polu*, *rzucić słowa na wiatr*, *ziemia usuwa się spod nóg*, *pojawić się jak spod ziemi*, які завдяки прозорій метафоричності й частотності мають активне функціонування. Інтерпретаційна частина анкетування підтвердила, що більшість респондентів правильно розуміють значення поширених фразеологізмів, проте виявлено й випадки семантичного зсуву, зумовлені міжмовною інтерференцією або асоціативними чинниками. Це свідчить, що у мовній свідомості фразеологізми функціонують не лише як стійкі одиниці, але й як образні структури, схильні до індивідуального осмислення.

ВИСНОВКИ

Одним з перших наших завдань було з'ясування поняття «фразеологія», «фразеологізм» або «фразеологічна одиниця». На основі праць багатьох дослідників, установили, що фразеологія – це розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови, сукупність фразеологізмів у мові. Також з'ясували значення фразеологізму: відтворюване, цілісне за значенням, стійке за складом і структурою словосполучення.

У дослідженні ми виділили ознаки ФО, а саме семантична цілісність, відтворюваність, фразеологічна відтворюваність, метафоричність, стійкість, еквівалентність слову, нарізно-оформленість, неперекладність, образність та експресивність.

Дослідили різні підходи розуміння фразеології, та зрозуміли, що залежно від об'єкту розгляду, дефініція поняття «фразеологія» набуває широкого або вузького значення. У цій роботі ми спирались на вузьке розуміння фразеології, тому не брали до уваги прислів'я, приказки, крилаті вислови, мовні штампи та каламбури.

Варто зазначити, що існує кілька класифікаційних систем фразеологізмів. У цій праці ми застосовували формальну та семантичну класифікацію ФО.

Типи фразеологічних трансформацій, які вивчаються в контексті польської мовознавчої традиції, розглядаються через призму дослідження відхилень від фразеологічної норми. Основний вплив на ці відхилення має мовна норма в області фразеології та її застосування на практиці. Фразеологічна трансформація визначається як будь-яке відхилення від цієї норми і може виникати з різних причин, включаючи потребу у новому терміні, спрощення виразу, прикрашання мови або створення унікального стилю. Дослідження цих трансформацій передбачає систематичний аналіз формальних відхилень у фразеології та встановлення їх відповідності до нормативу.

Класифікація фразеологічних трансформацій може бути складною через різні визначення та розуміння поняття «фразеологічна трансформація». Проте, у цій роботі дотримуємось класифікації, запропонованої С. Бомбою, яка

концентрується на формальних та семантичних відхиленнях від норми. Ця класифікація включає вибір фразеологізмів з-за меж норми, порушення формальної структури нормативної ФО та розширення меж лексичної сполучуваності.

В аналізі фразеологічних трансформацій виділяються кілька типів, кожен з яких відображає конкретний спосіб змін в ФО. Скорочення виникають внаслідок зменшення лексичного обсягу фразеологізмів, спрямовані на створення висловлювання більш динамічним та конкретним. Додавання характеризуються розширенням лексичного складу фразеологізму за рахунок додаткових компонентів, які можуть підсилити або змінити його значення. Заміни включають систематичну заміну складових елементів у фразеологізмах, щоб досягти певного художнього ефекту або уточнити значення. Фразеологічна контамінація відбувається, коли різні фразеологізми переплітаються, що може викликати нові значення або розуміння. Регулятивні трансформації виходять за межі стандартних фразеологічних норм, змінюючи категорії числа, виду, стану та синтаксичну структуру виразу.

У ході дослідження нам вдалося дослідити 154 ФО з компонентом назвою природної стихії. Статистичні підрахунки показали, що за кількістю на першому місці – фразеологізми з компонентом *woda* (33,8% від усіх проаналізованих одиниць), на другому *ziemia* (30,5%), на третьому – *ogień* (18,2%), та на четвертому – *wiatr* (17,5%). Дослідили, що ФО з компонентом назвою природної стихії мають різноманітну семантику, що є виявом їх багатозначності та синонімії. Вони різняться не тільки у значенні, але й у своїй структурі. Це свідчить про складність і багатогранність мовного фразеологічного фонду.

У корпусах текстів польської мови ми виявили 102 фразеологічні трансформації на основі 38 їхніх нормативних відповідників. З'ясували, що найпродуктивнішим типом фразеологічних трансформацій є заміна (45 контекстів, 46%). Наступним продуктивним типом трансформацій є додавання (33 контексти, 32%). Третьою групою за чисельністю утворюють регулятивні

трансформації (18 контекстів, 18%). Меншою продуктивністю характеризуються скорочення (6 контекстів, 6%). У процесі опрацювання корпусів тексту, ми не виявили фразеологічних контамінацій.

Завдяки дослідженню ми з'ясували особливості семантики модифікованих ФО, порівняно з їхніми нормативними відповідниками. Також дослідили залежність змін значення трансформаційних ФО від характеру їхніх структурних змін.

Результати нашої роботи показали, що фразеологічні трансформації частіше створюють свідомо, а саме для увиразнення, посилення експресивності та спричинені бажанням досягнути художнього ефекту (заміни). Також з метою мовної економії (скорочення). Трансформації можуть надавати теж фразеологізмам більшої конкретики та наближати до конкретної ситуації (додавання).

Наші дослідження дозволили нам відзначити, що ФО з компонентом назвою природної стихії, та трансформації, що виникають на їх основі, свідчать про те, що польський народ має емоційне та естетичне ставлення до цього образу-концепту, а також виявляє прагматичну орієнтацію щодо нього. Ми вважаємо, що застосування фразеологічних модифікацій є хорошим прикладом ефективного використання мови і не суперечить принципам правильного вживання фразеологізмів.

У другому розділі, ми також проаналізували відповіді анкетування респондентів. Участь взяли 54 особи – 37 студентів та 17 випускників кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Серед опитаних 98,1% становили жінки, а 1,9% - чоловіки, а середній вік респондентів складав 20,7 року.

Анкета дала можливість з'ясувати, наскільки активно фразеологізми функціонують у мовленні респондентів та чи збігається їхнє тлумачення з традиційним значеннями, закріпленими в польській фразеології. Отримані дані також дозволили виявити найпоширеніші та найменш відомі вирази, а також окреслити можливі труднощі у засвоєнні фразеологічного матеріалу.

В анкетуванні ми проаналізували 42 фразеологізми, дібраних за принципами їхньої частотності та культурної значущості. На основі результатів опитування ми сформуваємо рейтинг за вживаністю для кожної групи фразеологізмів з компонентом назвою природної стихії. Узагальнені дані подано у Додатку 1, що дало змогу кількісно порівняти рівень знань окремих ФО.

Аналіз показав, що фразеологізми з компонентом *woda* є найбільш уживаними серед студентів та випускників-полоністики. На другому місці за рівнем уживаності опинилися фразеологізми з компонентом *ziemia*, які також демонструють добру впізнаваність та частоту вживання. Група ФО з компонентом *ogień* поєднує як і дуже відомі, так і маловживані одиниці, що вказує на її неоднорідність. Найменш інтегрованими в мовну практику респондентів виявилися фразеологізми з компонентом *wiatr*, оскільки лише одна одиниця з цієї групи має високий рівень уживаності, тоді як решта характеризуються низькими показниками.

Ми провели також аналіз вибору нормативних ФО, і результат засвідчив, що хоча респонденти загалом демонструють помірний рівень знання норми – 50,6%, 17,9% опитаних схильні обирати ненормативні варіанти. Крім того, значна частина учасників (10,8%) вважає нормативними одразу два варіанти, що свідчить про сприйняття варіативності як прийнятої та вказує на розмитість фразеологічної норми й динамічні процеси варіативності у мовній свідомості. Це також узгоджується з результатами корпусного аналізу, де саме заміна компонента виявилась найпоширенішим видом трансформацій.

Аналіз інтерпретацій 8 ФО показав, що більшість з них респонденти тлумачать згідно нормативного значення. Найкраще розпізнаються фразеологізми із прозорою образністю та ті, що мають близькі відповідники в українській мові. Водночас у частині відповідей зафіксовано відхилення від нормативного значення, а саме тенденцію до буквального або асоціативного тлумачення, яке виникає через домінування окремого образного елемента, а також демонструє схильність переносити знайомі образи або орієнтуватись на індивідуальні уявлення, що спричиняє зміщення або звуження значення.

Результати також свідчать про наявність семантичних зрушень, зокрема емоційного переосмислення, або перенесення значення на суміжну сферу, і такі зміни вказують на здатність одиниць набувати індивідуально забарвлених відтінків значення. У випадку менш поширених або менш прозорих ФО фіксується більша кількість помилкових або частково правильних відповідей, що демонструє лише пасивне знання або повну відсутність засвоєння фразеологізму. Отримані дані підтверджують як стабільність основної фразеологічної системи, так і динамічні процеси переосмислення, властиві сучасному мовленню та індивідуальній мовній компетенції.

Незважаючи на обширне проведення досліджень у цьому напрямі, проблема ФО з компонентом назвою природної стихії лишається актуальною. Цей факт вказує на потребу подальших досліджень, оскільки ще не всі аспекти цієї проблеми були ретельно досліджені. Зокрема, це стосується аналізу семантичних та синтаксичних варіантів ФО з цим компонентом, а також їхньої рольової специфіки в різних мовних контекстах. Дослідження у цьому напрямі має потенціал розкрити нові аспекти та динаміку використання цих ФО в мовленнєвій практиці, а також виявити можливі фразеологічні трансформації, які відбуваються в мові. Такий підхід дозволить збагатити наше розуміння фразеології та її функціонування в мовному середовищі. Результати анкетування показали, що рівень знання та розуміння фразеологізмів є нерівномірним, що також свідчить про потребу подальших досліджень, а також вказує на потребу у вдосконаленні навчальних підходів. Перспективним напрямом є також порівняння польських фразеологізмів з українськими відповідниками, щоб точніше визначити вплив міжмовних зв'язків на їхнє сприйняття. Варто також зазначити, що була виявлена варіативність у сприйнятті нормативних і ненормативних форм, що свідчить про нестабільність фразеологічної норми. Це підтверджує, що подальші дослідження є необхідними як для фразеологічної теорії, так і для практики викладання польської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев Л.Г. Фразеологічна одиниця як предмет фразеології та її основні ознаки. Мовознавство. – 1979.
2. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. – Харків, 1983.
3. Баран Я. А., Білоус О. М., Зимомря І. М. Фразеологія: знакові величини: навч. посіб. для студентів факультетів іноземних мов. – Вінниця, 2008.
4. Баран Я., Зимомря М. Теоретичні основи фразеології: Навч. посіб. — Ужгород, 1999.
5. Баран Я. Основні питання загальної та німецької фразеології. – Львів, 1980.
6. Білоноженко В., Гнатюк І. Функціональна та лексична розробка українських фразеологізмів. – Київ, 1989.
7. Гуменюк І. І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами в англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / І.І. Гуменюк; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010.
8. Дільна Ю. М. Концепції фразеологічних інновацій у працях польських та східнослов'янських мовознавців / Ю. М. Дільна // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – № 40. – Ч. 2. – Львів, 2007.
9. Дільна Ю. Польські та східнослов'янські мовознавці про явище семантичної трансформації фразеологізмів / Ю. Дільна // Проблеми слов'янознавства. – Вип. 57. – Львів, 2008.
10. Качайло К. А. Особливості семантики фразеологізмів із компонентом-назвою явища природи / К. А. Качайло // Філологічні студії. Науковий вісник КНУ: зб. наук. праць / за заг. ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг, 2012. – Вип. 7, ч. 2.
11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. для студ. філол. спец. вищих закладів освіти .К.: Вид. центр «Академія» – 1999.

12. Кравчук А. Лексикологія і культура польської мови: У 2 т. Т. 2: Культура мови: Підручник для вищих навчальних закладів. – К.: Фірма «ІНКОС», 2011.
13. Литвин А. А. Семантика та функціонування англійських фразеологічних одиниць на позначення поняття «удар» у спортивній грі волейбол / А. А. Литвин // Наукові записки. [Національний університет «Острозька академія»]. – Сер.: Філологічна. – 2009. – Вип. 11.
14. Лозинська О. Г. Інновації-регуляції польських кінематичних фразеологізмів на позначення емоцій // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012.
15. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія. Чому ми так говоримо. – Харків, 1982.
16. Ніколайчук Х. Роль корпусних досліджень у вивченні польської темпоральної фразеології // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2012.
17. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). – Київ-Черкаси, 2004.
18. Супрун А. П. Семантично-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів М. Рильського): Автореф. дис... канд.-та філол. наук / 10.02.01 / Дніпропетровський державний університет. – Дніпропетровськ, 1999
19. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – Київ, 1973.
20. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: посібник. – Луганськ, 2005.
21. Цимбалюк Т. В. Мова перекладу Миколи Лукаша: фразеологія роману Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот». – Одеса, 1990.
22. Bąba S. Typy innowacji frazeologicznych // Bąba S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny. – Poznań, 1989.

23. Buttler D. Norma, uzus i kodyfikacja w dziedzinie stałych związków wyrazowych // Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej. T. 3. Red. M. Basaj i D. Rydel. – Wrocław, 1985.
24. Chlebda W. Frazeologia // Problemy teorii frazeologii. Język polski / Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Pod red. S. Gajdy. – Opole, 2001.
25. Kaczmarek M. Zakres odzwierciedlenia paradygmatu związków idiomatycznych w wybranych podręcznikach do nauki języka polskiego jako obcego. – Poznań, 2019.
26. Kurowska H., Skorupka S. Stylistyka polska. Zarys. – Warszawa, 1959.
27. Lewicki A.M. Składnia związków frazeologicznych «Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego» – 1986.
28. Müldner-Nieckowski P. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. – Warszawa, 2004.
29. Müldner-Nieckowski P. , Müldner-Nieckowski Ł. Nowy szkolny słownik frazeologiczny. – Warszawa, 2004.
30. Pajdzińska A. Frazeologizmy w polskiej poezji współczesnej: problemy interpretacyjne cudzoziemców // Acta UL, Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. – 1992.
31. Skorupka S. Podstawy klasyfikacji jednostek frazeologicznych // «Prace Filologiczne». – 1969. – T.19.
32. Skorupka S. Sownik frazeologiczny języka polskiego: W 2 t. — Warszawa, 1974.
33. Szerszunowicz J., Frąkiewicz M.K., Awramiuk E. Frazeologia w kształceniu językowym. – Białystok, 2017.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fliciński P. Współczesny słownik frazeologiczny. – Poznań, 2012.
2. Inny słownik języka polskiego / Pod red. M. Bańki: W 2 t. – Warszawa, 2000.
3. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego: W 2 t. – Warszawa, 1967.
4. Słownik języka polskiego / Pod red. W. Doroszewskiego: W 11 t. – Warszawa, 1958-1969.
5. Słownik frazeologiczny PWN / pod red. A. Kłosińskiej. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.
6. Sobol E. Słownik języka polskiego. – Warszawa, 2011.
7. Wielki słownik języka polskiego / Pod red. P. Źmigrodzkiego.
8. Словник фразеологізмів української мови / відповідальний ред. Винник В.О. – К.: Наукова думка, 2003.
9. Національний Корпус Польської Мови IPI PAN (Narodowy Korpus Języka Polskiego) // <http://nkjp.pl/poliqarp>

RESUME

W naszej pracy magisterskiej na temat «Polskie związki frazeologiczne z nazwami żywiołów: aspekt strukturalno-semantyczny, funkcjonalny i socjolingwistyczny» przeprowadziliśmy analizę związków frazeologicznych. Praca składa się z dwóch części.

W pierwszej części «Podstawy teoretyczne badania jednostek frazeologicznych» omówiliśmy podstawowe pojęcia frazeologii i związku frazeologicznego, jego cechy i granice w szerokim i wąskim rozumieniu frazeologii, opisaliśmy klasyfikacje frazeologizmów i zapoznaliśmy się z różnymi poglądami badaczy. Oprócz tego zbadaliśmy pojęcie i funkcje innowacji frazeologicznej.

W drugiej części «Specyfika funkcjonowania polskich jednostek frazeologicznych ze składnikiem nazwy elementu naturalnego» przeanalizowaliśmy ich semantykę i strukturę, klasyfikowaliśmy materiał według typów przekształceń, poznaliśmy cechy semantyki modyfikowanych związków frazeologicznych w porównaniu z ich normatywnymi odpowiednikami, badaliśmy zależność zmian znaczeniowych innowacyjnych frazeologizmów od charakteru ich zmian strukturalnych.

Po przeprowadzonej analizie możemy stwierdzić, że związki frazeologiczne ze składnikiem *woda* są najliczniejsze, na drugim miejscu znajduje się składnik *ziemia*, na trzecim jest *ogień*, a na czwartym – *wiatr*. Ustaliliśmy, że najbardziej produktywnymi typami innowacji frazeologicznych są podtypy innowacji modyfikujących: skracające, rozwijające i wymieniające. Badania nad korpusami tekstów nie ujawniły produktywności tak różnorodnych przekształceń strukturalnych i semantycznych jak kontaminacja. Niższa produktywność wykazują transformacje regulujące. Dzięki badaniom nad funkcjonowaniem innowacji frazeologicznych we współczesnej polszczyźnie możemy stwierdzić, że są one tworzone świadomie i służą wzbogaceniu zasobu związków frazeologicznych.

Dodatkowo przeprowadziliśmy analizę ankiety wśród 54 respondentów, która pozwoliła określić poziom znajomości i użycia 42 wybranych frazeologizmów. Najlepiej rozpoznawane są jednostki z komponentem *woda*, natomiast najmniej – z *wiatr*. Respondenci w większości poprawnie interpretują znaczenia, choć zauważalna

jest pewna wariantywność oraz skłonność do wyboru form nienormatywnych. Wyniki badania potwierdzają stabilność użycia podstawowych frazeologizmów, a jednocześnie wskazują na dynamiczne procesy ich modyfikacji we współczesnej polszczyźnie. Uzyskane dane wskazują również na potrzebę dalszych badań oraz doskonalenia metod nauczania frazeologii.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Рейтинг за вживаністю фразеологізмів

Фразеологізми з компонентом *ogień*:

1. *Igrać z ogniem* – 77,8%
2. *Nie ma dymu bez ognia* – 59,3%
3. *Pójść w ogień za kims* – 50%
4. *Na pierwszy ogień* – 13%
5. *Wyciągać kasztany z ognia* – 5,6%
6. *Słomiany ogień* – 3,7%

Фразеологізми з компонентом *ziemia*:

1. *Ziemia usuwa się spod nóg* – 59,3%
2. *Pojawiać się jak spod ziemi* – 55,6%
3. *Schodzić z obłoków na ziemię* – 42,6%
4. *Twardo stąpać po ziemi* – 42,6%
5. *Znikać z powierzchni ziemi* – 37%
6. *Ziemia pali się pod nogami* – 22,2%
7. *Ktoś ledwo odrósł od ziemi* – 11,1%
8. *Wdeptać w ziemię* – 9,3%

Фразеологізми з компонентом *wiatr*:

1. *Szukać wiatru w polu* – 64,8%
2. *Inny wiatr powiał* – 27,8%
3. *Złapać wiatr w żagle* – 18,5%
4. *Na cztery wiatry* – 14,8%
5. *Chorągiewka na wietrze* – 13%
6. *Pomyślne wiatry* – 11,1%
7. *Wystawiać do wiatru* – 5,6%

Фразеологізми з компонентом *woda*:

1. *Jak ryba w wodzie* – 79,6%
2. *Być podobnym jak dwie krople wody* – 74,1%
3. *Lać wodę* – 53,7%

4. *Czystej wody* – 38,9%
5. *Jak kamień w wodę* – 35,2%
6. *Utopić w tyżce wody* – 33,3%
7. *Burza w szklance wody* – 25,9%
8. *Dziesiąta woda po kisielu* – 22,2%
9. *S płynąć jak woda po kaczce* – 20,4%
10. *Robić wodę z mózgu* – 16,7%
11. *Rzucić na głęboką wodę* – 11,1%
12. *Woda na czyjś młyn* – 11,1%
13. *Wy pływać na szerokie wody* – 11,1%
14. *W gorącej wodzie kąpany* – 5,6%

Додаток 2. Анкета

Proszę zaznaczyć, do której grupy się Pan/Pani zalicza:

- student/studentka filologii polskiej
- absolwent/absolwentka filologii polskiej

Rok studiów:

- I
- II
- III
- IV
- V
- Nie dotyczy

Proszę zaznaczyć przedział wiekowy:

- poniżej 20 lat
- 20–23 lata
- 24–26 lat
- powyżej 26 lat

Płeć

- Kobieta
- Mężczyzna
- Inna

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *woda na czyjś młyn*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *spłynąć jak woda po kaczce*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia

- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *czystej wody*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *lać wodę*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *utopić w łyżce wody*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *robić wodę z mózgu*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *woda sodowa uderza do głowy*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *być podobnym jak dwie krople wody*

- Znam i używam

- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *w gorącej wodzie kąpany*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *rzucać na głęboką wodę*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *wypływać na szerokie wody*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *jak kamień w wodę jak ryba w wodzie*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *dziesiąta woda po kisielu*

- Znam i używam

- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *burza w szklance wody*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *igrać z ogniem wyciągać kasztany z ognia*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *nie ma dymu bez ognia*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *na pierwszy ogień*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *słomiany ogień*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia

- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *pójść w ogień za kims*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *złapać wiatr w żagle*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *chorągiewka na wietrze*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *pomyślne wiatry*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *inny wiatr powiał*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *szukać wiatru w polu*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *wystawiać do wiatru*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *na cztery wiatry*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *znikać z powierzchni ziemi*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *ziemia usuwa się spod nóg*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *ktoś ledwo odrósł od ziemi*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *schodzić z obłoków na ziemię*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *pojawiać się jak spod ziemi*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *twardo stąpać po ziemi*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *wdeptać w ziemię*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Przy każdym frazeologizmie proszę zaznaczyć jedną odpowiedź: *ziemia pali się pod nogami*

- Znam i używam
- Znam, ale nie używam
- Słyszałem/-am, ale nie znam znaczenia
- Nie znam

Która z poniższych wersji, Pana/Pani zdaniem, jest zgodna z normą frazeologiczną?

- wziąć wodę w usta
- nabrać wody w usta
- obie są poprawne
- obie są niepoprawne
- nie znam tego frazeologizmu

Która z poniższych wersji, Pana/Pani zdaniem, jest zgodna z normą frazeologiczną?

- palcem po wodzie pisany
- kijem na wodzie pisany
- obie są poprawne
- obie są niepoprawne
- nie znam tego frazeologizmu

Która z poniższych wersji, Pana/Pani zdaniem, jest zgodna z normą frazeologiczną?

- dolewać benzyny do ognia
- dolewać oliwy do ognia
- obie są poprawne
- obie są niepoprawne
- nie znam tego frazeologizmu

Która z poniższych wersji, Pana/Pani zdaniem, jest zgodna z normą frazeologiczną?

- krzyżowy ogień zadań
- krzyżowy ogień pytań
- obie są poprawne
- obie są niepoprawne
- nie znam tego frazeologizmu

Która z poniższych wersji, Pana/Pani zdaniem, jest zgodna z normą frazeologiczną?

- rzucać słowa na wiatr
- rzucać obietnice na wiatr
- obie są poprawne
- obie są niepoprawne
- nie znam tego frazeologizmu

Która z poniższych wersji, Pana/Pani zdaniem, jest zgodna z normą frazeologiczną?

- zapaść się pod ziemię ze wstydu
- zakopać się pod ziemię ze wstydu
- obie są poprawne
- obie są niepoprawne
- nie znam tego frazeologizmu

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu jak ryba w wodzie? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu dziesiąta woda po kisielu? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu igrać z ogniem? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu pójść w ogień za kimś? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu schodzić z obłoków na ziemię? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu ziemia pali się pod nogami? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu złapać wiatr w żagle? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Proszę Pana/Pani podać znaczenie frazeologizmu szukać wiatru w polu? (można podać znaczenie po ukraińsku)

Z czym Panu/Pani kojarzy się ogień/woda/ziemia/wiatr? (np. uczucie, sytuacja, kolor, zjawisko)

Poproszę napisać inne znane lub używane frazeologizmy zawierające nazwy żywiołów (jeśli takie są):
